

אחדות

XXXI. ÉVFOLYAM, 134. SZÁM • 2020. SZEPTEMBER • 500 Ft
5780. ELUL-5781. TISRI • אלול תש"פ-תשרי תשפ"א • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

SOK LÚD DISZNÓT GYŐZ
A csengelei vágóhíd sikere

**NOBEL BÉKEDÍJAT
TRUMPNAK?**
Seres László publicisztikája

„A VILÁG ZSIDÓSÁGA
NEM VIZSGÁZOTT
ROSSZUL”

Interjú
KÖVES SLOMÓ
rabbival

KEDVES OLVASÓ!

A 21. század embere nagyon másként él, mint az elődei. Nem csak azért, mert repülőre ülhet, internetezhet vagy esélye van rá, hogy ne haljon bele a gyermekági lázba, hanem azért is, mert mostanra kezdjük megérezni a természettől való elszakadás hatásait. Generációk nőnek fel úgy, hogy tejet csak dobozban látnak, tehenet meg a tejesdoboz oldalán. Fogalmunk sincs róla, hogy a kenyérünk milyen utat jár be, míg a boltok polcaira (és onnan a tányérunkba) kerül. Vérünk és verejtékünk nem a kapálás közben hullik, hanem mesterséges fényvel bevilágított irodákban. Elvont dolgokkal foglalkozunk: a pénzünk banki átutalássá alakult, elolvashatunk egy könyvtárnyi könyvet anélkül, hogy papírt érintenénk, leveleink gombnyomással indulnak és nincs hozzá szükségünk bélyegre.

Nincs ez másként a zsidósággal sem, sőt. Míg az ősi Izraelben az élet rendjét a mezőgazdaság és az állattenyésztés szabta meg, addig a diaszpóra zsidósága – hála a diszkriminatív rendelkezéseknek, melyek a zsidókat minél több tevékenységből voltak hivatva kitiltani – teljesen elszakadt ezektől a gyökerektől, és a gazdálkodás mikéntjéről egyre inkább csak az ősi törvények alapján tudott. Arról, hogyan kell parlagon hagyni hétévente Izrael földjét, hogyan kell vetni és aratni és mik a gyümölcsfák beoltásának szabályai.

A mindennapi életünkhöz azonban kellenek emberek, akik nem szakadnak el a földtől, akik tudják, hogyan lehet a szentség szintjére emelni a mezőgazdaságot. Az ő munkájuk az, mely lehetővé teszi, hogy kósert együnk, hogy micvákat teljesíthessünk. Hogy legyen a kezünkben luláv, a mezuzánkban pergamen, a tányérunkban kóser hús. Figyeljünk oda automatizált életünk keretei között minderre. Kutassuk fel a gyökereket, vezessük vissza a minket éltető dolgokat az élet gyökeréig. Izgalmasabb kaland lesz, mint hinnénk.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

Nemzeti Kulturális Alap

Az *Egység* folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

BORÍTÓ

*Nicolae Grigorescu:
Zsidó libával, 1880*

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Tuna Judit

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SIKERTÖRTÉNET CSENGELÉN

„A csengelei üzem egyedül-
álló, hiszen nemcsak egyike
a kevés európai, csak kóser
vágásra szakosodott üze-
meknek, de azok között a
legnagyobb is.”

22. oldal

32. oldal

26. oldal

NOBEL-BÉKEDÍJAT TRUMPNAK?
„Trump a maga fura reálpolitikai
módján új realitást hozott létre
a Közel-Keleten. Úgyhogy, ha nagyon
nincs kinek adni azt a Nobel-díjat,
nyugodtan adják neki.”

„A VILÁG ZSIDÓSÁGA NEM
VIZSGÁZOTT ROSSZUL”
„A közösség a nehézségek dacára
nem valamiféle fölösleges levetendő
dologként tekintett a zsidó közössé-
gi, vallási életre, az oktatásra.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Az élet gyökere
41 Hírek

REBBE

- 51 A kóser-vágás spirituális
jelentése

HOHMECOLÓ

- 71 Sófártól a sámirig:
állatvilág a zsidóságban
Chana Deutsch írása
101 Állattenyésztés
az ígéret földjén
Naftali Deutsch írása

JIDDISKÁJT

- 141 Háláchák az elcsatolt
ország részekén 2. rész
Trianon hatása a vallási életre
Oberlander Báruch rabbi írása

JUDAPEST ANNO

- 191 Az emberszeretet
„Lajtába öntve”
A Pesti Hevra Kadisa Amerikai
úti intézményei – 3. rész
Cseh Viktor írása

KILE

- 221 Sikertörténet Csengelén
Interjú Oirechman Sámuellel
Megyeri A. Jonatán írása
251 „Tudom, hogy a zene
boldogságot ad”
Interjú Baruch Myers rabbi
261 A világ zsidósága nem
vizsgázott rosszul
Interjú Köves Szmó rabbi
281 Amerikából jöttem,
mesterségem címe...
zsidó fiatalok
Interjú a Bassman házaspárral
Tuna Judit írása

MISPÓHE

- 301 Nincs szebb madár,
mint a lúd...
Liba a kóser konyhában
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 321 Nobe-békedíj Trumpnak?
Miért is ne?
Seres László írása
341 Miért sántított Noé?
Dénes Anna meséje

ORBÁN VIKTOR ÉS KARÁCSONY GERGELY ÚJÉVI JÓKIVÁNSÁGAI ROS HÁSÁNÁRA

A miniszterelnök levelet küldött *Köves Slomó* rabbinak újév alkalmából: „Az új év kezdete mindig a reményt jelképezi, és ebben a mostani, a föld minden lakója számára embert próbáló időszakban pedig mindennél nagyobb szükség van arra, hogy vallási és kulturális hagyományaink erős gyökérzetébe kapaszkodva, fölfelé emelt tekintettel nézzünk a következő esztendő elébe. Ros Hásáná alkalmából ezúton kívánok minden zsidó honfitársamnak egy kevesebb nehézségben és több örömben bővelkedő, édes új esztendőt!” – áll *Orbán Viktor* szeptember 18-án kelt levelében.

Budapest főpolgármestere, *Karácsony Gergely* ugyanaznap Facebookon üzent a magyar zsidóságnak: „Ros hásáná a világ születésének ünnepe, amely emlékeztet minket arra a különleges kapcsolatra, amely Isten és gyermekei között van. Egy jobb világban való hitünkre talán nagyobb szükségünk van, mint az elmúlt évtizedekben bármikor.”

ABU DHABIBAN HELYI ZSIDÓKKAL IMÁDKOZOTT AZ ISZRAELI DELEGÁCIÓ

„Régóta vártunk rátok” – mondta *Ross Kriel*, az Egyesült Arab Emírségek zsidó közösségének egyik vezetője, mikor *Meir Ben-Shabbat*

izraeli biztonsági főtanácsadó megfújta a sófárt a közösen tartott reggeli ima után Abu Dhabiban. A szeptember elsején tartott minjenzhez az Izraelből érkező delegáció tagjai mellett, a Dubajban működő két ortodox zsidó közösség tagjai is csatlakoztak. *Levi Duchman*, a Chábád közösség rabbija héber nyelvű imát mondott az Emírségek békéjéért és jólétéért. „Ross Kriel gratulált Ben-Shabbatnak az Izrael és az Emírségek közti békekötés alkalmából. Dubajban 10 éve működik zsidó közösség az állam támogatásával, hamarosan hivatalosan is bejegyzett vallásként. Az ország zsidó lakosainak számát ezerötszázra becsülik.

VALLÁS ÉS EVOLÚCIÓ A BRAIN BARBAN

Idén is a Brain Bar vendége volt *Köves Slomó*. A koronavírusra való tekintettel az eseményt online rendezték meg. A Brain Bar egy évente megrendezésre kerülő fesztivál Budapesten, ahol a résztvevők az emberiség jövőjét formáló legfontosabb kérdéseket vitatják meg. A rabbi az evolúció és vallás kérdésköréről beszélgetett szeptember 17-én *David Sloan Wilson* evolúciókutatóval. A két fél más-más szemléletben közelítette meg a folyamatot a félórás beszélgetésben, melyben többek között felmerül, hogy a tudomány vagy a vallás ad-e választ az élet értelmére, hogy hogyan kapcsolódik egymáshoz a csoportselekcio és a vallás, illetve, hogy a tudomány és a vallás egyáltalán ugyanazon dimenzióval foglalkoznak-e.

ELŐSZÖR KAPTA RABBI AZ UKRÁN PARLAMENT RANGOS KITÜNTETÉSÉT

Jonatan Markovitch ki-jevi főrabbi személyében először kapta meg rabbi az ukrán parlament rangos kitüntetését, a Tisztelet Díjat. Az elismerést évente adják át többek között olyanoknak, akik munkásságukkal hozzájárulnak Ukrajna társadalmának jobbításához. Markovitch a díjat sok évtizedes, a közösség érdekében végzett munkájáért kapta. A szeptember 7-én tartott ünnepségen kiemelték a koronajárvány alatt kifejtett tevékenységét is. A főrabbi vezetésével Ukrajnában nagyívű oktatási munka folyik, amely felhívja a fiatalabb családtagokat, hogy lépjenek kapcsolatba a nagyszülőkkel, különösen most, amikor minden eddiginél jobban ki vannak téve a magánynak. A Chábád mozgalomhoz tartozó Markovitch nagy erővel segíti és támogatja az Ukrajnába érkező zarándokok tízezreit is.

A KÓSER-VÁGÁS spirituális jelentése

Az alábbi levél címzettje egy meg nem nevezett tóratudós 5703. tiszré 25./1942. október 6.

... bár fentebb a parancsolatok betartásával kapcsolatban fejezte ki aggodalmát, én csupán röviden írnék e témáról, csak azért, hogy levelem ne nélkülözze bölcseink szavát. Önnek nyilván nincs is szüksége hosszas magyarázatokra.

„NETILÁT NESÁMÁ” – A LÉLEK FELEMELÉSE

A rituális vágással kapcsolatban: minden vélemény megegyezik abban, hogy a Tóra törvényei előírják az állatok rituális levágását [annak érdekében, hogy húruk fogyasztható legyen]. A szárnyasokkal kapcsolatban megoszlik bölcseink véleménye, de a zsidó jog úgy rendelkezik, hogy szükséges a rituális vágás. A halak esetében nincs szükség rituális vágásra, elég összegyűjteni őket.

E rendelkezések spirituális jelentőségét a hászidizmus több forrása taglalja, ahogy a Tóra törvényeinek alapvető magyarázatai is. Bölcseink szerint a rituális vágást előíró héber kifejezés, a „*vesáchát*” jelentése a „*vemásách*” szóval egyezik meg, melynek értelme: húzni. „És ő húzta maga után”. [A metsző elveszi az állat életerejét és maga után húzza egy másféle spirituális valóságba.]

[Ez a felfogás megmutatkozik egy másik kifejezésben is, melyet bölcseink a vágásra használtak:] „*Netilat nesámá*” – a lélek felemelése. Az állat életerejé a korábbi spirituális térből átkerül egy magasabb helyre, ahol át-
lényegülhet hússá és vérré egy ember számára, energiát szolgáltatva számára az istenszolgálatához ahelyett, hogy (Isten ments) a spirituális lezülését segítené elő.

AZ ÁLLATOK RITUÁLIS VÁGÁST IGÉNYELNEK

Az állatok porból lettek megteremtve. Önállóan nem képesek felemelni magukat a földről, másoknak kell felemelni őket. Ez hasonló a mi istenszolgálatunkhoz, a test és az állati lélek kapcsolatához, melyre a következő írásversek utalnak: „Az ember úgy születik, mint egy vadzámár”, illetve „Az ember szívének ösztöne gonosz a fiatalságától fogva”. Bölcseink magyarázata szerint

a „fiatalságától fogva” kifejezés azt is jelentheti, hogy „attól a pillanattól fogva, hogy a magzat megmozdul”, majd a világra jön, már harcban áll a rossz ösztönnel.

Éppen ezért minden vélemény megegyezik abban, hogy az állatok rituális vágást igényelnek a spirituális energia fent említett átlényegítése miatt. Ez a feladat [a test és az állati lélek finomítása] a lélek küldetése és földre szállásának oka. A lélek ugyanis önmagában nem szorul javításra; alászállásának egyetlen oka a test jobbá tétele és felemelése.

AZ ISTENI LÉLEK ENERGIÁJA (...) VILÁGI KÜLDETÉSÉNEK BETÖLTÉSE

A szárnyasok sárból, azaz víz és föld keverékéből lettek megteremtve. Képesek repülni, de mindig vissza kell térniük a földre, hiszen elfáradnak repülés közben.

Ez példa az intellektuális lélek istenszolgálatára, mely közvetítő szerepet tölt be az állati és az isteni lélek között. Az intellektuális léleknek lehet isteni forrása, ám a lényege a halandó intellektushoz köti, melyet a benne rejlő isteni lélek motivál. Mindezek miatt megoszlanak a vélemények arról, hogy esetükben is szükség van-e a rituális vágásra [és az ezzel járó spirituális szolgálatra]. A végső döntés szerint szükséges a rituális vágás.

A halakat mindig éltető közegükben találjuk; ha elhagyják azt, elpusztulnak. Ez az isteni lelket szimbolizálja, mely állandóan hű marad Istenhez, még akkor is, amikor valaki bűnt követ el. Sohasem szakad el éltető forrásától, magától az Élettől.

[Ezáltal megérthetjük a bűnözés súlyos következményét. Mivel az ember folyamatosan isteni forrásához kötődik, a bűn elkövetését ahhoz hasonlíthatjuk, amikor valaki a király fejét veszi, majd a latrinába nyomja.]

[A halak és élőhelyük között fennálló állandó kapcsolat miatt] nincs szükség rituális vágásra [és az azzal járó spirituális szolgálatra]. A halakat azonban össze kell gyűjteni. Az isteni lélek energiája ugyanis, világi küldetésének betöltése, azaz a test átjárása és finomítása közben felaprózódik, így össze kell gyűjteni a darabjait.

Ha mélyebben értelmezzük, úgy is magyarázhatjuk, hogy a lélek öt szintjéből a szárnyasok az első háromra (*nefes, ruáchm, nesámá*), a halak pedig a másik kettőre (*chájá, jechidá*), a lélek mindent átfogó erejére utalnak. Most azonban ezt nem fejtegetném tovább.

A SÁSKÁKNAK NINCS KIRÁLYA, MÉGIS CSAPATOKBAN VONULNAK

A sáskák sem igényelnek rituális vágást. A *Táaméj Hámic-vot* könyvben találjuk azt a magyarázatot, mely szerint

a sáskák és a halak a *Jesod* szféra szintjén állnak. Ezzel szemben a háziállatok, a vadállatok és maga a rituális vágás is a *Málchut* szférához tartozik.

Talán emiatt [a misztikus értelmezés miatt] nincs bennük vér, mely a fizikai vágyakat szimbolizálja. Továbbá [a sáskákra és a halakra] jellemző az önzetlenség, a következő írásvers alapján: „És mi olyanok voltunk a szemükben, mint a sáskák” és jellemző az egység is: „A sáskáknak nincs királya, mégis csapatokban vonulnak”.

Az önzetlenségnek azonban lehet negatív dimenziója is, ahogy ebből a mondatból látjuk: „Efrájim a bálványokhoz csatlakozott”. Éppen ezért léteznek nem kóser

sáskafajok is. De még így is, mert „a béke nagyszerű”, a belőlük készült páclé mégis felhasználható.

Legyen meg Isten akarata, hogy a rossz ösztön leölésével még napjainkban beteljesedjen a prófécia: „A megváltás idején az Örökkévaló előveszi a rossz ösztönt és levágja”.

Ő adjon életet és erőt a számunkra és küldje el a messiást, hogy mihamarabb összegyűjtse népünk szét-szortjait.

m. Schweitzer

A KÓSER VÁGÁS – A SCHITÁ – KÖVETELMÉNYE

A Tóra tiltja minden „tisztá” élőlény (állat) fogyasztását, amely természetes módon elpusztult, vagy nem rituális vágás – schitá – útján ölték meg. „Nem szabad megenetnek semmiféle döglött állatot...” Az ilyen tetemetek növelének vagy tréfának hívják. „...levághatsz marhádból és aprójószágodból... úgy, amint parancsoltam néked, és egyél...”. Amit ezeknek a rendelkezéseknek megfelelően vágta le, az ehető; amit nem, az tiltott.

A vágás jóváhagyott módjait, a sechitát a Szóbeli Tóra részletezi. Csak az eszerint vágott állatok nem veszítik el kóserságukat.

A rituális vágás szabályai csak a négy lábúakra és a szárnyasokra vonatkoznak, a halakra nem. A Tóra kifejezetten különbséget tesz, amikor így ír: „...juhót és szarvasmarhát vágni nekik ... gyűjteni a tenger minden halát...”.

A rituális vágásnak az a célja, hogy minél kevesebb szenvedést okozzanak az állatnak, és minél több vért távolítsanak el belőle. A nyak gyors oda-vissza mozdulattal történő átmetszéséhez megfelelő hosszúságú, tökéletesen éles, hibátlan pengéjű kést használnak. A kés a másodperc törtrésze alatt elmetszi a légcsövet, nyelőcsövet, a bolygóidegeket, a nyaki verőeret és vénát. Az eszméletvesztés majdnem azonnal, két másodpercen belül fájdalommentesen bekövetkezik, így a vágás már nem okoz szenvedést: gondoljunk csak arra, hogy ha borotválkozás közben megvágjuk magunkat, nem abban a pillanatban érezzük a fájdalmat, és a vér is csak később serken ki. A világ legjobb fiziológusai, patológusai és egyéb tudósai abszolút humánusnak ismerik el ezt a módszert.

Az elkábítás, amit az állatvédők javasolnak a szenvedés csökkentésére, tréflivé teszi az állatot. A nem kóser vágás kegyetlen és fájdalmas módszereivel mindegy, hogy kapott-e bódítószert az állat, de a kóser metszés maga is egyfajta elkábítás, mert azonnali érzéketlenséget okoz.

A sechitá, azonkívül hogy humánus, még valamiben különbözik minden más módszertől: lehetővé teszi a vér teljes és azonnali eltávolítását, amely így nem tud a húsba beszívódni. Ezzel eleget tesz a vérevés tilalmának, és a higiéniai követelményeknek is.

A sochét („sajhet”) nem egyszerűen egy zsidó bölér. Istenfélő, hívó embernek kell lennie, ismernie kell a Sulchán Áruchnak a sechitára vonatkozó szabályait és az állat fiziológiáját; szigorú vizsgán kell keresztülmennie, és

megfelelő rabbinátusi bizonyítvánnyal kell rendelkeznie. Jámborsága és nagy tudása miatt – különösen a kisebb közösségekben – gyakran tölt be egyéb hitközségi funkciót is. Mindezek a szabályozások a bibliai hagyomány alapján állnak.

A vér tilalma

A Tóra tiltja a vér fogyasztását, még a kóser állatok véréét is. Ez nem vonatkozik a hal vérére. „Semmi vért ne egyetek a ti lakhelyeiteken, sem madárét, sem baromét. Az a személy, aki vért eszik, irtassék ki népe közül.”

E tilalom betartása érdekében a vért el kell távolítani a húsból, az alábbi két módszer valamelyikével:

- a „kisózás” – áztatás és sózás – módszerével, amelyet általában „kóserítésnek” neveznek,
- nyílt lángon, elektromos sütőben vagy roston való kisütéssel: ezzel a módszerrel a láng vagy az elektromos tűz hatására a vér kicsöpög.

A kisütés vagy a kisózás mindenképpen szükséges. A megfelelően vágott állatokat is kóseríteni kell.

Ha a húst – még a kóser módon vágott kóser húst is – a vér eltávolítása nélkül készítjük el, tréflivé, nem kóserrá válik. Főzés közben a húsban maradt vér kiszivárog, ezáltal a hús az annyira tiltott vérben puhul meg, s így minden, ami az edényben van, tréfá lesz.

Kóserítés kisütéssel

A kisütést nem szabad edényben végezni, csak rostélyon, hogy a vér elfolyhasson.

A rostélyt vagy a nyársat, amelyen a nem kóser húst kisütjük, nem szabad már kóserített húshoz használni.

A nyers húst alaposan meg kell mosni, és a tűz fölött kicsit meg kell sózni.

Ha a hús már majdnem elkészült, hideg vízben le kell mosni róla a külsején összegyűlt vért. Ezzel eleget tettünk a kóserítés követelményeinek. Ezután meg lehet főzni, vagy tovább lehet sütni, természetesen másik rostélyon vagy nyárson, amelyet csak kóserített húshoz használunk.

A májat, amely rengeteg vért tartalmaz, csakis kisütéssel lehet kóseríteni. A kisózás nem alkalmas a máj megtisztítására.

Forrás: Hayim Halevi Donin: *Zsidónak lenni*

SÓFÁRTÓL A SÁMIRIG: állatvilág a zsidóságban

Eredetileg csak a zöld fűvet adta Isten az embernek táplálékul, és a húsfogyasztást csak később engedélyezte, mégis az embernek adta az állatokat, hogy uralkodjon rajtuk. Ezt a viszonyt az is kifejezte, hogy az első ember volt az, aki nevet adott az állatoknak, márpedig aki megnevez valamit, az az uralma alá is vonja azt. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

És teremtette Isten az embert az ő képmására, Isten képmására teremtette őt; férfinak és nőnek teremtette őket. Megáldotta őket Isten és mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet és hódítsátok meg; és uralkodjatok a tenger halán, az ég madarán és minden élő, mely mozog a földön. (1Mózes 1:27-28.)

A zsidóság, bár előírja az állatokkal való kegyes és tiszteletteljes bánásmódot (nem szabad a befogott állatnak bekötni a száját, előbb az állatot kell ellátni, csak utána ehetsz a gazdája, tilos az állatkínzás, nem szabad élő állatból darabot kivágni stb.), nem tiltja az állatok megölését (meghatározott módon és célokra), illetve használatát. A zsidó hagyományban számos olyan, részben a mai napig élő gyakorlat létezik, melyhez állatokra van szükség.

ÁLLATOK A SZENTÉLYBEN

Ejtsünk szót először is az **áldozatok**ról, melyek ma, Szentély hiányában, szünetelnek. Áldozatokat már a kezdetektől mutattak be az emberek, elég csak Káin és Hevel (Ábel) történetére gondolnunk, Noéra, aki a hajójából kiszállván azonnal áldozatot mutatott be, illetve a három ősapára, akik rendszeresen hoztak áldozatot az Örökkévalónak.

A Tóra szerint az áldozatokat Isten rendelte el kellemes illatú, az Ő szolgálatára. Héberül az áldozat: *korbán*, mely a közeledés, közel lenni szóból származik. A bemutatott áldozat

ugyanis épp e tett által kerül közelebb Istenhez. Az áldozatok között állatáldozatok is szerepelnek: bárány, kecske, szarvasmarha, illetve galamb (nem minden kóser állat alkalmas áldozatnak). A hászid filozófia azt mondja, hogy a világon mindenben benne rejtőzik egy kis isteni szikra. Az

ember egyik feladata, hogy a micvák által minél több szikrát összegyűjtson, felemeljen és visszajuttasson a Teremtőhöz. A bemutatott áldozat is e célt szolgálja. Az állatok húsa sem megy veszendőbe, a legtöbb áldozat esetében ugyanis meghatározott csoportok meghatározott módon, helyen és időkeretben elfogyasztották a húst. A peszáchi bárányáldozatot például minden család ott, helyben, még aznap éjfélig fogyasztotta el, a Szentély körzetében.

Ugyanígy szünetel napjainkban a **vörös tehén** (*pára áдумá*) hamujának használata is. A vörös tehén azon parancsolatok közé tartozik, melyeket sem magunktól kitalálni, sem megérteni nem tudunk, egyszerűen azért tartjuk be, mert az Örökkévaló így parancsolta. Olyan, teljesen vörös szőrű állat kell hozzá, melynek legfeljebb két fehér szőrszála van az egész testén, hibátlanok a szervei és soha nem volt még járomba fogva. A pusztai Szentély és a két jeruzsálemi Szentély fennállásának időszakában összesen kilenc vörös tehén hamuját használták, és a hagyomány azt mondja, hogy a következő, tizedik párát áдумá lesz az, melynek a hamuját örök időkre használják majd az örök-ké álló Szentélyben. Az állatot az arra kijelölt helyen levágták, elhamvasztották, és az így keletkezett hamut vízzel és bizonyos gyógynövények (cédrus, izsóp, karmazsin) hamujával keverve használták bizonyos tisztálanságokból való megtisztuláshoz.

SZÖRÖSTÜL-BÖRÖSTÜL

Az állatoknak nemcsak a húsa, hanem például a bőre is használható.

A Tóra fejezeteken át részletezi a pusztai Szentély, a **Miskán** felépítését, melyhez többek közt különféle állatbőröket használtak fel (egy fajtáról lentebb még szólunk). A kikészített bőrből készül a **tfilin**, a karra és homlokra erősített kis bőrtokok, melyekben – ugyancsak állatbőrből készült – pergamentekercseken az erre a célra előírt tórai részletek olvashatók. A tfilin szíjai szintén bőrből vannak, és a darabokat is állati inakból készült, szívós, erős fonállal varrják egymáshoz.

Bőrből készült cipő szükséges a **chálícá**, sarulehúzás szertartásához is. Amennyiben egy férfi gyermektelenül hal meg, úgy fivérének kötelessége elvenni az elhunyt hátramaradt feleségét és utódot nemzeni az ő nevében. Amennyiben ezt valamilyen oknál fogva a felek ellenzik, úgy a sarulehúzás által szabadulhatnak meg a házassági kötelezettség alól. (Napjainkban leginkább erre kerül sor.) A bét din, vagyis vallási bíróság bőrből készült, vastag talpú, hosszú bőrszíjjakkal ellátott lábbelit tart készenlétben ilyen esetekre. Ez az a szandászerű lábbeli, melyet az elhunyt fivérének fel kell vennie, az előírtaknak megfelelően a lábára tekernie, majd az özvegynek, szintén pontos szabályok szerint, a férfi lábáról lehúznia és a földre dobni (majd utánaköpní), hogy mindketten fel legyenek mentve a házassági kötelezettsége alól.

PERGAMEN

A tóratekercs, valamint az ajtófélfára szerelt mezuzában megbújó tekercs anyaga is kóser állat bőrből készült **pergamen**. Ezt a pergament héberül kláfnak nevezik. A betűket speciális tintával és **lúdtollal** írják, az előírások szerint. Ha pedig a használati tárgyakat említjük, akkor nem maradhat ki a **tchélet**, a szemléltetőjtok kék festékanyaga, melyet a leginkább elterjedt nézet szerint egy bizonyos tengeri állatból, a bíborcsigából vontak ki őseink. Bár ez napjainkban nem túlságosan elterjedt viselet (mivel nem tudjuk bizonyosan, hogy melyik az a kék szín, melyet használni kell),

bizonyos körökben szokás olyan *ci-ceszt* vagy *táleszt* (imalepel) hordani, melyen minden sarok egy-egy szála kék színű.

AZ ÚJÉV SZIMBOLIKÁJA

További felhasznált állati rész a szarv. A kosszarvból készült, erős, félelmetes hangú kürt a **sófár**,

melynek hangja bűnbánatra és megtérésre szólít fel az új év beköszöntét megelőző elul hónapban, illetve Ros hasánától Jom kipurig, a tíz bűnbánó nap során. Jom kipurkor, ahogyan szombaton, nem fújunk sófárt, ám a böjt végét ismét a kosszarvból készült kürt jellegzetes hangja jelzi. A Szentföldre bevonuló zsidók is sófárt fújtak, és ennek a hangjára dőltek le a világ egyik legősibb városa, Jerichó falai, illetve számos egyéb eseményt is sófárfújással jelöltek. A sófár emlékeztet arra a kosra is, melyet Ávrámhám ősapánk fia, Jicchák (Izsák) helyett áldozott fel végül az Örökkévaló angyalának parancsára.

A Jom kipurt közvetlenül megelőző napon (ha erre valami miatt nincs lehetőség, akkor korábban, a tíz bűnbánó nap során) tartják a kápárot szertartását, mely által szimbolikusan megválnak bűneinktől, és megtisztulva lépünk az Örökkévaló elé. Bár manapság egyre többen végzik pénzzel, korábban leginkább a csirkével vagy hallal végrehajtott változat volt elterjedt. Egy, lehetőleg a megtisztulást jelképező fehér (de semmiképpen nem a büntetést jelképező fekete) csirkét (férfiak kakast, nők tyúkot, várandós asszonyok egy kakast és egy tyúkot, mások szerint egy kakast és két tyúkot) jobb kézbe fogva a szertartást végző háromszor körözött a feje fölött, egy szöveg elmondása közben. A baromfit levágják, a húst

adományba adják. A szokás első említése azonban a Talmud lezárása utáni időkből, a polgári időszámítás szerinti 600 körüli időszakból származik. Arámi nyelven a kakast „gever”-nek mondják, akárcsak héberül a férfit, így tehát egy gever vezekel egy geverért. Emellett a csirke viszonylag olcsó, könnyen hozzáférhető és kóser állat, ám nem lehetett feláldozni a Szentélyben, tehát senki nem fogja azt gondolni, hogy a kápárotot végző ember áldozatot mutat be.

Ahogyan a kápárot szertartás tyúkjá a vezeklést szimbolizálja, úgy jelképezi a ros hasánái asztalon megtalálható **hal- vagy bárányfej** azt a vágyunkat, hogy az éppen megkezdődött évben mi legyünk a fej, vagyis az, aki vezet. A ros hasánái asztalon szereplő hallal termékenységet kívánunk magunknak, a peszáchi szédegen a tátra kerülő, megsütött **csirkenyak** vagy csirkeszárny pedig azt jelképezi, hogy az Örökkévaló erős kézzel és kinyújtott karral vezetett ki minket Egyiptomból.

JÓTÉKONYSÁG VAGY ÖNVEDELEM?

Szintén állattal végzik a **siluách háken** micváját. Ha valaki talál egy fészket (melynek nincsen tulajdonosa), melyben kóser fajtából származó anyamadár ül a tojásain, csak úgy veheti el a tojásokat, ha előtte elkergeti az anyamadarat. Ez a *micvát siluách háken*, a fészkekből való elküldés micvája, melynek jutalmaként a Tóra hosszú életet ígér a teljesítőjének. Bár megmagyarázni nem tudjuk e különös parancsolatot, levonhatunk belőle néhány tanulságot.

Ha az ember elzavarja az anyamadarat, mielőtt kiemeli a fészkekből a tojásait vagy a magát eltartani még nem tudó fiókáit, azzal megkíméli

az állatot attól a szenvedéstől, amit a tojások elvételének látványa okozna számára. E parancsolat tehát együttérzésre, mások fájdalmának átélésére tanít és biológiai leckét is ad: hagyjuk meg a kifejlett állatot, hogy újabb utódokat hozhasson a világra. A *Zohár*, a kabbala egyik könyve szerint azonban éppen, hogy nem együttérzésből kell elküldeni a madarat, hanem az embernek saját magáért kell ezt a micvát megtennie, hogy felkeltse az Örökkévaló szánalmát és kegyelmét népe iránt, véget érhesse végre a száműzetés, és felépülhessen a Szentély. Amennyiben ez utóbbi, az isteni együttérzés és kegyelem felkeltése a cél, akkor keresnünk kell a lehetőséget a parancsolat végrehajtására, ám ha az előbbi, a tojó iránti kímélet az, akkor a legkíméletesebb módszer az, ha el sem vesszük a tojást. Az áldott emlékű Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi szerint azt a szokást kell követnünk, hogy nem keressük szándékosan e micva teljesítésének lehetőségét.

LEGENDÁS ÁLLATOK

Nézzünk meg még néhány legendás állatot, melyek fontos szerepet töltek be vagy fognak betölteni a jövőben. Kezdjük rögtön a legkisebbel, mely nem más, mint a **sámír**

bogár, más néven kőrepesztő féreg. Ezt, több más különleges dologgal együtt, a teremtés hatodik és hetedik napja közti szürkületben (*bén hásmásot*) teremtette Isten, és feladatának beteljesítésével el is tűnt a földről. A midrás így szól róla: Szmó (Salamon) király megkérdezte a bölcseket, hogy miként építheti fel a Szentélyt kövekből, ha nem használhat az építkezéshez vasból készült szerszámot (mivel a vasat gyilkolásra használják). A bölcsek elmondták, hogy a távoli földön élő

KUTYÁK ÉS ZSIDÓK

A világban mindennek megvan a maga helye, és ideális esetben semmi nem megy kárba. A következőket olvashatjuk Mózes második könyvében:

Szent emberek legyenek nekem; a mezőn széttépettnek húsát ne egyétek, a kutyának vessétek azt. (2Mózes 22:30.)

Miért pont a kutyának? Az Egyiptomból való kivonulás éjszakáját is bemutató, nem sokkal az előző idézet előtt olvasható tórai részben, a Bo hetiszakaszból szerepeltek a kutyák:

Izrael minden fiaira pedig a kutya sem ölti ki nyelvét, sem emberre, sem baromra, hogy megtudjátok, hogy különbséget tesz az Örökkévaló Egyiptom és Izrael között. (2Mózes 11:7.)

Azt mondja a midrás, a bibliai eseményeket kiegészítő történetek gyűjteménye, hogy ez a két mondat arra tanít minket, hogy az Örökkévaló soha nem foszt meg egyetlen teremtményt sem a jutalomtól. Mivel a kutyák csendben voltak a kivonulás során, és nem ugattak a zsidókra, Isten megjutalmazta őket a fenti parancsolat által, és széttépett állatok húsát az ember hűségese barátjának adta.

búbos banka őrzi a jelentéktelennek kinéző, ám annál értékesebb sámir, mely akár a pusztá nézésével is ketté tud repeszteni egy sziklatömböt. A bölcs király követeket küldött a búbos bankához. Amikor megtalálták a fészket, az anyamadár épp nem volt ott, és a követek üveglappal takarták le a fészket. Amikor a tojó visszaérkezett, sehogy sem tudott odaférfközni a fiókáihoz, ezért újra szárnyra kapott, és elrepült, hogy elhozza nagy kincsét, a kőrepesztő férget. Ekkor a küldöttek elfogták a kis állatkát, és Jeruzsálembé vitték, ami nem volt egyszerű feladat, mivel a sámirral nagyon óvatosan kellett bánni, mert bármit széjjel tudott porlasztani. Ezért – a Talmud *Szotá* traktátusa szerint – gyapjába tekerték, és árpakorpával megtöltött ólomedénybe helyezték a szállításhoz. A Szentély építéséhez előkészített hatalmas kövekre vonalakat húztak, és a kis féreg pontosan a megjelölt helyen vágta szét az óriási tömböket.

A következő misztikus állat, melyről szót ejtünk, a **táchás**. Mint már említettük, a Tóra részletesen tárgyalja a pusztai Szentély felépítésének részleteit, és nem egyszer szerepel a szükséges anyagok között a táchásbőr, melyből a sátorszentély épületének felső takarója készült. A táchás mibenlétéről többféle elképzelés is létezik, ám a legtöbben

csodálatos, színes szőrű sivatagi állatként írják le, homloka közepén egy szarvval. Ez az állat hirtelen jelent meg a sivatagban vándorló zsidók közt, épp, amikor a Miskánt építették, és utána eltűnt, soha senki nem látott többé ilyet (*Talmud, Sábát* 28a–b). Vannak, akik azt mondják (például a középkori magyarászó, Rási), hogy Isten kizárólag a pusztai szentély megépítésének céljára teremtette meg a táchást, és miután e célját betöltötte, egyszerűen megszűnt, hiszen már nem volt több feladata a világban. Azt is mondják, hogy olyan hatalmas volt, hogy a sátorszentélyt takaró, kikészített bőre, melynek majdnem 14 m x 2 m volt a nagysága, egy darabból, varrás nélkül készült. (Ennél a méretnél csak egy kék bálna bőre lenne nagyobb.) Egyesek szerint hatféle színű volt, mások szerint mély- vagy liláskék.

A táchásnál is hatalmasabb a **leviátán**. Bölcseink azt mondják, hogy az Örökkévaló a világ kezdetén egy hatalmas szörnyet is teremtett, a leviátánt, melynek húsából a másiách, vagyis a messiás eljövele után lakomázik majd az egész zsidó nép. Ez a monstrum, mivel vízben él, túlélte az özönvizet is, és akkor bukkan majd elő, amikor eljön a végső megváltás. Adja az Örökkévaló, hogy ez minél hamarabb, még napjainkban bekövetkezzen!

Állattenyésztés az ígéret földjén

Izrael földje mindig híres volt mezőgazdasági terményeiről, annak ellenére, hogy természeti és klimatikus adottságai nem igazán kedveznek a földművelésnek. A Tóra (5Mózes 8.) is különféle terményekkel dicséri az Ígéret Földjét, mely bőséggel ellátja az azt megművelő és az isteni parancsolatokat betartó zsidókat. NAFTALI DEUTSCH ÍRÁSA

„Mert az Örökkévaló, a te Istened elvisz téged jó országba, hol vízpatakok vannak, források és mélységek, melyek erednek a völgyben és a hegyen, oly országba, hol búza, árpa, szőlő, füge és gránátalma (terem), oly országba, hol olajfa és (datolya) méz van; oly országba, ahol nem szűkiben eszel kenyeret, ahol nem szenvedsz hiányt semmiben, oly országba, melynek köve vas és hegyéből rezet vágysz. És midőn eszel és jóllaksz, áldd az Örökkévalót, a te Istenedet ama jó országért, melyet neked adott.”

A bibliai időkben Izrael messze földön híres volt szőlőjéről, az abból készített boráról, datolyájáról és olívaolajáról. Nincs olyan ókori települést feltáró ásatás Izraelben, ahol ne akadnának sziklába vájít szőlő- és olajprésekre. A Szentföld megművelésének különleges státuszát jelzi a Tóra megannyi, mezőgazdasággal kapcsolatos törvénye is, melyek segítségével a hétköznapi, megélhetést biztosító munkafolyamatok magasabb, spirituális dimenzióval gazdagodnak.

A zsidó nép száműzetésével az egykor gazdag termőföldek és ültetvények lassan az enyészetű lettek. Eltűnt a termőtalaj, kivágták az erdőket, nagy területek sivatagosodtak vagy mocsarasodtak el. A föld új birtokosai nem részesültek abban az áldásban, mellyel az Örökkévaló árasztotta el saját határai között élő népét. A Szentföld nem olyan, mint a világ többi országa. Akkor virágzik és ad bő termést, amikor Izrael népe él benne és műveli földjét. Így ír erről a Tóra (5Mózes 11.):

„Mert az ország, ahova te bemész, hogy azt elfoglaljad, nem olyan, mint Egyiptom országa, ahonnan kijöttetek, ahol magodat elveted és megöntözöd lábaddal, mint a zöldséges kert; hanem az ország, ahova ti átvonultok, hogy elfoglaljátok, hegyes-völgyes ország, az ég esőjéből iszik vizet; olyan ország, melynek az Örökkévaló, a te Istened viseli gondját, állandóan rajta vannak az Örökkévaló, te Istenednek szemei, az év elejétől az év végéig.”

A földet elbitorló népek nem számíthattak e megkülönböztetett figyelemre, hiába vetették meg a lábukat Izrael országában, ahogy a Böchukotáj hetiszakaszban olvashatjuk (3Mózes 26:32.):

„És pusztává teszem az országot és a benne lakó ellenségeidnek is csak pusztaság jut”.

Nem véletlen, hogy a közelgő megváltás egyik előjelét éppen Izrael földjének újbóli termékennyé fordulásában látták bölcseink. Ez találjuk a Talmudban (Szánhedrin): Rabbi Ábá mondta:

*„Nincs biztosabb jele a megváltás közeledtének, mint a következő vers (Jechezkél 36:8.) beteljesülése: **Ti pedig, Izrael hegyei, lombotokat fogjátok adni és gyümölcsötöket fogjátok hordani Izrael, népem számára, mert közel vannak, hogy eljöjjenek. Mert íme, én hozzátok térek, hozzátok fordulok, hogy megműveltesetek és bevettessetek.**”*

Rási a következő magyarázatot fűzte ehhez:

„Amikor Izrael földje bőséges termést fog adni, akkor kezdődik majd a megváltás, és nincs ennél biztosabb jele a megváltás eljövételének.”

A Talmud *Megila* traktátusában szintén erről olvashatunk, amikor a bölcsek a napjában háromszor elmondott Főima áldásainak sorrendjét taglalták:

„Miért mondjuk a diaszpórában élő zsidók [szentföldi] egybegyűjtését kérő áldást az évi jó termésért fohászokodó áldás után?”

A választ a fent idézett, Jechezkél prófétától származó jövendölésben találták meg ők is, tehát a végső megváltás csak azután következhet be, hogy Izrael földje ismét bőven terem. A Jeruzsálemi Talmud (*Brácho*) szerint ekkor „az ország Izrael népe felé fordítja az arcát”, azaz a föld megbékél a zsidókkal és a száműzetést kiváltó bűnök miatt megszakadt kapcsolat helyreáll Izrael népe és Izrael országa között.

Nem véletlen, hogy a modern kori bevándorlók egyik legfontosabb küldetésüknek tekintették, hogy termővé tegyék Izraelt. Ennek érdekében mocsarakat csapoltak le, kutakat ástak, vízvezetékeket építettek és csakhamar sikeres mezőgazdasági települések hálózták be az országot. Az Izrael Állam kikiáltásakor kirobbant függetlenségi háborúban kiemelt védelmi szerepet is betöltöttek a korábbi évtizedekben alapított kibucok és mosávok. A világhírű izraeli növénytermesztés és állattenyésztés hatékonyságát jól mutatja, hogy bár az ország területének csak mintegy 20%-a művelhető és a munkavállalók mindössze 3,7%-a dolgozik a mezőgazdaságban, a zsidó állam mégis képes a saját élelmiszerigényének 95%-át előállítani.

Az elmúlt húsz évben ezek a közös tulajdonlás különböző fokain működő mezőgazdasági településtípusok jelentős átalakuláson mentek keresztül. Ma már szinte alig találunk olyan kibucot, melyben még a hagyományos elvek szerint élnek az emberek. Különböző gazdasági és társadalmi okok miatt a legtöbb kibucban privatizációt hajtottak végre, és felosztották a közös tulajdont. A mezőgazdasági munka sok helyen háttérbe szorult a jövedelmezőbb ipari tevékenységek és turisztikai szolgáltatások mögött. Az országalapítók pionír szelleme azonban továbbél, igaz, az ország más területein és más keretek között.

Az utóbbi néhány évtizedben egyre-másra alapítottak fiatal, idealista családok állattartással és növénytermesztéssel foglalkozó gazdaságokat a júdeai és somroni hegyvidéken. Ezeket az embereket általában vallási meggyőződésük és a Szentföld iránt érzett szeretetük motiválja. Igen gyakran a breszlávi Náchmán rabbi útját követik, továbbá népszerűek a köreikben Ávráháam Jicchá Kook rabbi és Meir Kahane rabbi tanításai, valamint a chábád filozófia is. Túlnyomó többségük állami segítség (és engedély) nélkül vesz birtokba egy-egy gazdátlan, megműveletlen dombtetőt, ahol elsősorban bárányt, kecskét és baromfit tartanak, illetve művelés alá vonják az erre alkalmas területeket. Az állatokat – a környéken élő beduinokhoz hasonlóan – legeltetik, hosszú órákat töltve a szabad ég alatt – legyen szó a forró izraeli nyárról vagy a szeles-csapadékos télről. Van, ahol elektromos áram és vízvezeték sincsen – ez esetben napelemeket és víztartályokat alkalmaznak. A farmot alapító családokat fiatal önkéntesek segítik mind a munká-

ban, mind az örökösben. Ez utóbbi elengedhetetlenül szükséges, mert a nyájak a tolvajok kedvelt célpontjai. Egyes gazdaságokban még csak az önfenntartás, illetve minél nagyobb legelőterületek bevonása a cél, máshol viszont sikerült már több lábbon álló, nyereséget termelő gazdaságot kialakítani.

Erre jó példa az egyik első ilyen gazdaság, a Somronban, Itámár település közelében fekvő Givot Olám, melyet 1997-ben alapítottak, majd néhány évvel később elismert települési rangot kapott. A farmon az állattenyésztés mellett kiterjedt földművelést is folytatnak, elsősorban szőlőt és gabonaféléket termesztenek. Helyben dolgozzák fel a kecske- és juhnyáj biztosította tejet, melyből számtalan termék készül. Minden itt előállított termék kiérdemelte a „bio” minősítést, így az egészségtudatos fogyasztók körében hamar népszerűvé váltak termékeik, melyek nagy áruházláncok kínálatában is megtalálhatóak. Szerény mérete ellenére ez a farm vált a egyik legnagyobb biotermék termelő gazdasággá Izraelben.

Léteznek olyan farmok is, melyek oktatási és rehabilitációs feladatokat tűztek ki maguk elé, és különböző családi, szociális és egyéb problémákkal küzdő fiataloknak nyújtanak szállást, munkalehetőséget, befogadó közösséget és lehetőséget a fejlődésre. A Micpe Jerichó mellett néhány évvel ezelőtt alapított Micpe HáTorá nevű farmon a háredi közösségből érkeznek nehézségekkel küzdő fiúk, akik a kemény fizikai munkát intenzív tóratanulással ötvözik egy pártoló család támogatásával, Mevoot Jerichó közelében pedig Ginát Éden néven hoztak létre veszélyeztetett lányokat befogadó gazdaságot, ahol az állattartás mellett szakemberek foglalkoznak az ott élőkkel. A farm egyik bevételi forrása a lányok által készített organikus tejtermékek forgalmazása.

A farmon élő családok egyik legnagyobb problémája az őrzés megszervezése, hiszen az egy pillanatra sem szünetelhet, sem éjjel, sem nappal, sem a hétköznapokon, sem szombatoként vagy akár Jom Kipurkor. Nekik nyújt segítséget a Somer Jos nevű szervezet, mely önkénteseket toboroz a Júdea és Somron területén alapított gazdaságok számára. Az egyesület az 1909-ben alapított Hásomer (az őr) szervezetet tekinti példaképének, melyet az első szentföldi cionista települések védelmére hoztak létre önkéntesek.

A résztvevők – akik között egyaránt találunk diákokat, a szabadidejükből áldozó családapákat és nyugdíjasokat – vagy az örökösét vállalják magukra vagy a gazdaság munkájában vesznek részt, hogy ezzel is tehermentesítsék az ott élőket.

Alább egy mindössze öt évvel ezelőtt alapított, de nagy eredményeket elért farmot mutatunk be, a lap hűséges olvasói számára jól ismert izraeli fiatalok, Saul és Joel segítségével. A két 14 éves fiú a járványügyi rendeletek miatt idén nem utazhatott a nagyszüleihez Budapestre a nyári szünetben, ezért olyan elfoglaltságot kerestek, mely érdekes, izgalmas, de egyben hasznos és jelentőségteljes is. A már említett Somer Jos szervezet segítségével találtak rá a Máláchéj Hásáalom nevű farmra, mely önkénteseket keresett.

Ezt a farmot 2005-ben alapították Binjámin megyében, Kocháv Hásáchár településtől északra. Nyugati irányból a Siló környéki hegyek, keletről pedig a Jordán-völgye övezi. Egykor Efrájjim törzséhez tartozott e vidék, mely a bibliai időkben Izrael központi területe volt. Neve, melynek jelentése a „béke anyy-lai” és egy szombatköszöntő dalból lehet ismerős, Máláchi Rosenfeldnek és Sálom Hár-Melechnek állít emléket, akik az arab terrornak estek áldozatul. A közel 10 km²-nyi területen elterülő farmon három család él állandó jelleggel, továbbá olyan fiatalok, akik rövidebb-hosszabb időt töltenek el önkéntes munkával. Ez a gazdaság elsősorban az állattartásra koncentrál. Jelenleg mintegy négyszáz bárányuk és nyolcvan szarvasmarhájuk van, továbbá nagy számban tartanak különféle baromfifajtákat.

– MeséljeteK először is a napirendről. Hogyan zajlanak ott a napok?

– Hajnali ötkor indul a nap. Néhányan a bárányokat, mások pedig a teheneket hajtják ki legelni. Egy-egy kutya is jön velünk. Van, hogy gyalog megyünk, van, hogy szamar- és lóháton. A bárányokat négy óra legeltetés után visszaviszik, és délután négy körül újra kihajtják őket négy órára. Amikor visszaérnek a legeltetésből, megszámolják a bárányokat. Ha csak egy hiányzik, körülnéznek, hátha megtalálják a környéken, de ha sok nem tért vissza, akkor a keresésükre indulnak – de ez nagyon ritkán fordul elő. Utána ellátják az állatokat, és aki nem ment ki legeltetni, az is dolgozik. Minden nap más feladat van. Takarmányozni, takarítani, építeni, javítani, szállítani, gondozni, ültetni, mindig más. Volt, hogy kacsaszatát takarítottunk és töltöttünk fel vízzel vagy állatokat szállítottunk vagy vályút készítettünk. A farmon van egy kis műhely, sokféle szerszámmal és nyersanyaggal.

A teheneket is kiviszik reggel ötkor legelni, aztán 11 körül át az itatókhoz, és később újra visszahajtják őket a legelőre, sötétedésig. Télen nem voltunk ott, de akkor a bárányokkal később, reggel nyolckor mennek ki, és háromkor vissza. Aki kimegy legeltetni, visz magával egy pásztorkutyát, és persze vannak nagy termetű őrkutyák is, akik a gazdaságban maradnak nap közben is. Mivel rendszeresen olvasunk a Tórából az otthoni zsinagógánkban, a pihenőidőben a hetiszakasz szövegét tanultuk.

Két és fél havonta van ellési hullám a bárányoknál. Éppen akkor voltunk ott a nyáron, rengeteg kisbárány született, éjjel-nappal készenlétben kellett lenni. Bocik is születtek. Ilyenkor az újszülötteket is el kell látni. Éjszaka pedig őrködni kell. Zseblámpával járunk körbe, figyelünk, nézzük a monitorokat. Beosztjuk igazságosan, hogy ki mikor őriz, és felkeltjük egymást. Főzni is szoktunk, rántott húst, tésztát, halat. Magunknak főzünk, mosogatunk, ezt is meg kell csinálnia valakinek nap közben, az csinálja, aki éppen ráér. Imádkozni is úgy szoktunk, hogy aki legeltet, kiviszi magával a ffilinjét és a táleszét, aki marad, az a zsinagógában imádkozik.

– *Nagyon szép zsinagógát építettek ott.*

– Igen. Bár kívülről csak egy teherautó konténere látszik, belül szépen berendezték. Van saját tóratekercsük, rengeteg könyv, székek, asztalok. A tóraszakrényt tömör fából faragták a farm műhelyében. A többi épület nem olyan szép, de vannak ágyak, konyha, minden, amire szükségünk van.

– *Milyen a társaság? Kikkel dolgoztatok együtt?*

– 13 és 18 év közötti fiúkkal. A nagyobbak már szereztek traktorra és quadra szülő jogosítványt, irigyeltük is őket. Tulajdonképpen minden feladatot mi, gyerekek végeztünk, egy felnőtt munkavezető segítségével. Érdekes, hogy rajtunk kívül még két magyar anyanyelvű gyerek is éppen ezen a farmon önkénteskedett.

– *Meséljetez érdekes helyzetekről. Olyan dolgokról, amik újjak voltak a számotokra.*

– Éppen az ellési időszak elején érkeztünk oda. Megmutatták, hogyan kell fogadni a születő kisbárányt. Hogyan kell segíteni, levenni az orráról és a szájáról a magzatburkot. Aztán egy éjjel, örködés közben, egyszer csak ott találtam magam egyedül, és nekem kellett végigcsinálni. Fertőtleníteni kell a köldökzsinórt és injekciót is kell nekik adni, aztán megetetni őket. Egyszer született egy nagyon kis súlyú borjú, ráadásul az anyja sem törődött vele. Bevittük a kisbárányok közé és sokat foglalkoztunk vele. Etettük, itattuk, kezeltük a begyulladt szemét. Amikor eljöttünk a farmról, már kezdett megerősödni.

Egyszer egy ló szabadult el éjszaka, azt kellett megkeresni. Egy másik éjjel pedig riasztottak, hogy néhány, tevékkel és szamarakkal kiránduló fiatal eltévedt a közeli völgyben, és nem találják az utat. Fel kellett kutatnunk és a táborba vezetnünk őket.

Sajnos előfordul, hogy a közeli arab falvak lakói gyújtogatni kezdenek, főleg a teljesen száraz, nyári időszakban. Minden héten van valahol tűz. Olyankor kivonulnak a környező gazdaságokból, és mindenki segít az oltásban. Az sem kellemes, amikor Izrael-ellenes

szervezetekből jönnek fizetett provokátorok. A rendőrség már jól ismeri mindegyiket.

Nem sokkal az érkezésünk előtt alapítottak egy újabb táborhelyet, a farm központjától öt kilométerre, szó szerint a semmi közepén, elsősorban a tehéncsorda számára, meg azért is, hogy növeljék a farm területét. Éjszaka vezették oda a vizet, és napelemeket telepítettek, hogy legyen áramunk. Szalmabálák között aludtunk, mert épületek még nincsenek. Normális út sem vezet oda, csak komolyabb terepjárával lehet megközelíteni. Ennek ellenére egy idős rabbi rendszeresen eljött, hogy Tórát tanítson.

– *Ez bizony embert próbáló élet. Milyen ideológia vezeti az önkénteseket?*

– Az egész ország a miénk, be kell népesítenünk és termővé kell tennünk. Éppen, amikor ott voltunk, olvastuk az Ékeves hetiszakaszt a Tórából. Ez áll benne (5Mózes 7:16.): „*És megemészted mind a népeket, melyeket az Örökkévaló, a te Istened átad neked, ne sajnálkozzék szemed rajtuk, hogy ne szolgálj az ő isteneiket...*” Szó szerint fordítva azt mondja, hogy „megeszed” az összes népet. És utána az van írva, hogy ha azt mondod, hogy túl sokan vannak, és nem fogod tudni elűzni őket az országból, akkor sem szabad félned, mert emlékezned kell arra, hogy mit tett az Örökkévaló a fáraóval Egyiptomban. És tudnod kell, hogy az Örökkévaló segíteni fog, győzni fogsz és elfogod a királyokat az Örökkévaló segítségével. Utána írja a Tóra a nyolcadik fejezetben, hogy az Örökkévaló nekünk adta az országot a gyümölcseivel. „*És midőn eszel és jóllaksz, áldd az Örökkévalót, a te Istenedet ama jó országért, melyet neked adott*” – ugyanúgy az „eszel” szót használja, mint a népekkel kapcsolatban. Ahogy ennünk kell, amikor megéhezünk, ugyanolyan természetességgel kell meghódítanunk az országot és meggátolni, hogy ellenséges népek vegyék birtokba a földünket. Mindezért pedig éppen úgy kell áldanunk az Örökkévalót, mint az ételért. Ezért olyan fontos ezeken a farmokon dolgozni, mert rajtuk van az Örökkévaló áldása.

HÁLÁCHÁK AZ ELCSATOLT ORSZÁGRÉSZEKEN 2. rész

TRIANON HATÁSA A VALLÁSI ÉLETRE

A trianoni szerződés 1920-as érvénybelépése nyomán szomszédos települések vagy éppen egyes városrészek találták magukat a nemzetközi határ két oldalán. Ez felkavarta az életet nemcsak közigazgatásilag, hanem vallásilag is. Ennek következményeként több szokatlan háláchikus kérdés merült fel, amiknek a különböző magyar rabbik responsum műveiben találjuk meg a nyomát. A kétrészes sorozatunkban bemutatott problémák azonban háláchikus vetületükön túl valódi kordokumentumok, melyek bepillantást engednek a trianoni döntésnek a mindennapi életben jelentkező hatásaira. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

JOBB VOLT ORTODOXNAK LENNI...

A neológ hitközségek¹, akik hirtelen a határok túloldalán találták magukat, komoly dilemmával álltak szemben, hiszen az ideológiai vezérfonaluk a zsidóság asszimilálása volt a magyarsághoz, a magyar kultúrához. Ez két szempontból is problémássá vált. Először is, Magyarországon kívülre kerülve a magyarrá válás már nem biztosította azt a társadalmi integrációt, amiben korábban reménykedtek, másrészt a hatóságok kimondottan rossz néven vették a magyarságukhoz való ragaszkodásukat. A mai Szlovákia területén a magyar hitközségek közül 170 ortodox, 30 neológ és 25 státusz quo maradt. 1925-ben a régió neológ hitközségeinek kongresszusán arra a konklúzióra jutottak, hogy nem képesek önállóan továbbműködni, ezért létrehoznak egy nem-ortodox közösségekből álló szervezetet, amelyben a status-quo és a neológ közösségek tömörülnek. Ezzel lényegében vállalták azt is, hogy közelebb kerülnek a status quo hitközségek vallási elveihez, amik a *Sulchán áruch* és a háláchá alapján álltak. Érdekes, hogy az évek során valóban megfigyelhető volt, hogy vallásosabb életmódra álltak át.

Ezzel párhuzamosan egy másik probléma is felmerült. A magyar ortodoxia alapszabályai megtiltották az együttműködést a status quo hitközségekkel, pl. ortodox rabbi vagy sakter nem vállalhatott náluk állást, hiába voltak vallásosak a *Sulchán áruch* alapján, mivel nem csatlakoztak hivatalosan az ortodox szervezetekhez². Felmerült a kérdés, hogy az elcsatolt területeken lévő közösségekre továbbra is érvényesek-e a magyar ortodoxia szabályai. *Dusinszky József Cvi* rabbi (1867–1948), aki 1895 óta volt galántai rabbi, 1921-ben úgy vélte³, ez nem lehet kérdéses: „köteleznek minket azok a szabályok, amiket a híres nagy rabbik lefektettek és amik el is terjedtek. Ez nem függ attól, hogy elválasztották-e az ország, mivel ezeket nem az ország erejével hozták, hanem a Tóra erejével.”

Erdélyben, úgy tűnik, hogy még kiélezettebb volt a helyzet, mert a konzervatív állam kimondottan kedvelte az ortodox hitközségeket⁴. Ez egy olyan folyamatot indított el, amelynek részeként nem-ortodox hitközségek megváltoztatták a nevüket ortodoxra. „Ebben az időben a status quo és a neológ hitközsé-

gek igyekeznek levetni magukról a nevüket, hogy innentől kezdve ők is ortodoxnak legyenek nevezve” – írta erről a jelenségről *Teitelbaum Joel* szatmári rabbi 1930-ban⁵.

Teitelbaum Joel rabbi

De vajon valóban ortodoxnak számítottak-e ettől és szabad lett-e ezután hitközségi szolgálatot vállalni az intézményeikben? 1922-ben ötven erdélyi ortodox rabbi, köztük az előkelő harmadik helyen dédnagyanyám öccse, *Grünwald Eliezer*

Dávid (1867–1928) szatmári rabbi, az alábbi nyilatkozat aláírásával felelt a kérdésre: „Az ortodox szervezet nagy építményét, amit szent mestereink hoztak létre ötven évvel ezelőtt, ellenségeink igyekeztek lerombolni, de nem sikerült. Most pedig olyan hírek érkeznek, miszerint olyan hitközségek, akik elfordultak a Szent Tórántól, ortodoxnak nevezik magukat. Ezért egyetértésben kihirdetjük, hogy minden olyan hitközség, amely szeretné megváltoztatni a nevét ortodoxra, köteles beadni egy kérvényt az országunk [ti. Erdély] ortodox szervezetének elnökéhez, ő pedig ezt a kérvényt a közösségi vezetők országos tanácsa elé tárja, akiket az összes hitközség küldöttjeinek országos gyűlésén választottak meg. Ők alaposan utána fognak járni az adott hitközség jellegének, hogy nem lenne-e káros őket befogadni az országos szervezetbe. Ha hozzájárulnak ahhoz, hogy a hitközséget befogadják a szervezetbe, akkor már a megboldogult mestereink tialma megszűnik efelé a hitközség felé. Addig, amíg nem fogadták be őket a szervezetbe, addig ugyanolyannak számítanak, mint minden más neológ és status quo hitközségek” – olvasható az Értesítés! című, héberül és németes jiddissel íródott kiáltványban.

Egy másik, ehhez kapcsolódó kérdés volt Tessény (Ma Cieszyn, Lengyelország és Český Těšín, Csehország) esetében, amit 1920 júliusában osztottak fel Lengyelország és Csehszlovákia között. A zsinagógák és a temető a lengyel oldalra kerültek, míg a zsidó közösség egy része a cseh oldalon maradt (ahol később három új zsinagógát is alapítottak). A határt, ami a keskeny Olza-folyó hídján volt, egy legitimának nevezett írásos engedéllyel lehetett átlépni. Csakhogy itt nem volt *éruv*, cipelni tehát nem lehetett sábeszkor, ezért megoldásként felvetődött: varrják bele a ruhájukba az átlépési engedélyt.

Hogy ez a megoldás kóser volt-e, egy Pollak Simon rabbihoz (1858–1930) intézett kérdéssel próbálták

eldönteni. A rabbi, aki 18 évig volt Gyömrő, majd 1899-től Belényes rabbija, válaszában⁶ a *Sulchán áruchot* idézte⁷: „Tilos sábeszkor kimenni az utcára pénzzel, arannyal, vagy ezüsttel, ami be van varrva a ruhába.” Mégpedig azért tilos, mert hiába lett a ruha része aktuálisan, mivel ez egy fontos „tárgy”, de nem dísz és nincs funkciója a ruhában, ezért idegen dolognak minősül és, ha ilyennel lép valaki sábeszkor az utcára, az tiltott cipelésnek számít⁸. A RÖMÁ azonban ezt megengedi, ha „kárról van szó, pl. mert félő, hogy elrabolják, ha a házban maradnak az értékek őrízetlenül. Ennek alapján elfogadott szokás könnyíteni az előíráson, ha az illetőnek mindenképpen el kell mennie, de ha otthon tud maradni, akkor maradjon”. Pollak rabbi ehhez hozzáteszi, hogy pénzügyekben szokott a háláchá könnyítést adni, ahol lehet⁹. Abból, hogy még az anyagi kár elkerülésére sem ad valódi könnyítést, hanem erre a helyzetre is azt mondja, hogy ha lehet, akkor maradjon otthon az illető, akkor biztos, hogy nem szabad bevarrt papírral elmenni imádkozni. Hasonlóképpen írt erről a kérdésről Árje Cvi Frumer (1884–1943) lublini rabbi¹⁰.

Emellett azt is írja, hogy hiába van közel a két városrész, a megengedett sábeszi távolságon belül¹¹, mivel két külön ország, lehet, hogy

nem is szabad átmenni egyikből a másikba, mert távolnak számít. Ezt az utolsó állítást furcsának találom, a háláchikus irodalomban nincs ennek semmi alátámasztása. Pl. senki nem állítja, hogy ha sábeszkor valaki börtönből szabadul, akkor nem szabad kimennie a börtönkapun a szabadságba, mert olyan „távol van” egymástól a két világ.

TESSÉNY: VITA A PÉNZ KÖRÜL

Úgy tűnik, a város felosztása – amit két év huzavona előzött meg – sok feszültséget generált a zsidó közösségben. Fennmaradt például annak a vitának az emléke, melyet *Dov Beris Weidenfeld* (1881–1965) trzebiniai (jiddisül Csebin) rabbi oldott meg végül, és ami a városban vágott, de más településekre eladott kóser hús bevételeinek elosztása körül alakult ki¹².

További probléma adódott abból, hogy a település mikvéje is a lengyel oldalra került. A szombat előtt megmerülni érkező férfiak által fizetett díj kalkulálása okozott feszültséget. A lengyel oldalon élő zsidók (akik lengyel márkával fizettek) azt követelték, hogy a csehszlovák oldalra kerültek cseh koronában fizessék meg a díjat, ugyanolyan mennyiségben, arra hivatkozva, hogy ők jobban keresnek. (Ebből feltételezhető, hogy egy cseh korona többet ért, mint egy lengyel márka.)

Zsinagóga Tessényben

A választ adó *Méir Árik* (1855–1925) tarnóvi rabbi úgy ítélkezett¹³, hogy bár elvileg egységes árnak kell lennie, „de, ha igaz, hogy a cseh oldalon élők többet keresnek, akkor gazdagabbnak számítanak, és a szokás az, hogy gazdagok többet fizetnek¹⁴. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a cseh oldalon élőknek cseh pénzben kell fizetniük. És ennyi elég annak, aki érti.”

Sajnos száz év távlatából nehéz megfejtetni, miről van szó, de talán arra utal, hogy ne követeljék, hogy a cseh oldalon élők koronával fizessenek, mert például lehet, hogy ezt a törvények a valutával kapcsolatos tiltott üzletelésnek ítélik.

KI JOGOSULT HECHSERT ADNI?

A következő történetet *Teichthal Jisáchar Slomó* rabbinak (1885–1945), a pöstyéni *dájánnak* egy 1935-ben kelt levéléből¹⁵ ismerjük.

Eszerint egy bizonyos Schicht úrnak volt egy gyára Auissigban (ma Ústí nad Labem, Csehország) és onnan szállította az áruját a „világ négy sarkába”. Miután a Monarchia felbomlott több országra, és megtiltották az áru szállítását az utódállamok között, új gyárakat hozott létre: egyet Rákospalotán és egy másikat a lengyelországi Trzebiniában. Ezek termékeire – a csehországiéhoz hasonlóan – Szimchá Álter Frankel-Teomim (1902–1944) skawinai rabbi adta a kórsági engedélyt. Ez ellen a gyakorlat ellen azonban tiltakoztak a helyi rabbik, akik úgy vélték, hogy a helyi gyárak az ő hatáskörükbe tartoznak, nekik járna a *hechser* kiadásának feladata. Az ügy a nagy rabbik elé került, és Silberstein Jesájá (1858–1930) váci rabbi, Smuel Engel (1853–1935) radomyśli rabbi (aki az első világháború óta Kassán tevékenykedett)¹⁶, valamint Ávrahám Menáchem Steinberg (1847–1928) brody-i rabbi mind egyetértettek abban, hogy a *hechser* feladatát tekintve a helyi rabbinak nincsenek előjogai egy máshonnan jövő rabbival szemben. Mivel Frankel-Teomim rabbi már régóta ellátja ezt a feladatot, a helyi rabbik nem tudják elvenni tőle.

VÁROSNEVEK AZ OKIRATOKBAN

Steif Jonatán rabbinak (1877–1958) – aki, mielőtt Budapestre költözött, ahol a Pesti Ortodox Rabbinátus egyik vezető rabbija lett, 1912 és 1923 között ungvári dájánként működött – más problémája akadt, amivel 1922-ben több rabbit is megkeresett. „Hogyan kell most írni a *geteken* [válólevél] Ungvár városunk nevét?” – kérdezte¹⁷. „Ami eddig csak Ungvárként volt ismert és így használtuk válóleveleken, okmányokon, leveleken és házasságleveleken. Pár éve új hatalom került ide, akik a várost elnevezték a bírósági okmányokban, postán és még a vasútállomáson is Uzshorodnak [közismert orosz néven Uzsgorod]. De a zsidók és azt hiszem, hogy a legtöbb nemzsidó is csak a régi nevét, Ungvárt használja.” Kérdése lényegbevágó, hiszen a rabbinikus okiratokon meg kell jelölni a keletkezésük helyét¹⁸. Azonban úgy vélte, továbbra is mindeképpen használni kell az Ungvár nevet, mivel alapelv, hogy a *getben* nem változtatunk a helység nevén. Abban azonban nem volt biztos, hogy az Uzshorodot is fel kell-e tüntetni, és ha igen, milyen sorrendben.

„Ha most Uzshorodot kezdünk írni, akkor ezzel megcáfoljuk azokat a *geteket*, amiket írtunk az utóbbi három évben, mióta az új hatalom idejött. Ki tudja, lehet, hogy meg fog változni a helyzet [újra].”

Ez az utolsó megjegyzése jól jelzi, hogy milyen volt a hozzáállása a trianoni változásokhoz, annál is inkább, mivel két éven keresztül nem is gondolt arra, hogy talán figyelembe kell venni a névváltoztatást. Úgy tűnik, meg volt győződve róla, hogy ez egy ideiglenes állapot, ezért képes volt „kockáztatni” a válólevelek kórságát egészen a harmadik évig, amikor kezdett foglalkozni a gondolattal, hogy talán mégis hosszú időre szólnak ezek a változások – bár továbbra sem vette ezt teljesen komolyan.

Kérdésselvetésében többek között Eisenstadt Méir (1670–1744) kismartoni (ma Eisenstadt, Ausztria) rabbi írására hivatkozik¹⁹, amiben Buda megnevezése kapcsán az szerepel, hogy „annak ellenére, hogy mindig Budnának írtuk, de mivel a zsidók és a nemzsidók egyaránt Ofennek nevezték miután a németek odaköltöztek, ezért elsőként be kell írni az Ofent és aztán a Budnt.”

Zsinagóga Ungváron
FORRÁS: FORTEPAN

Bár Steif rabbi levelével több kolégáját is megkereste, választ a kérdésre egyelőre egyedül a fent említett Spira rabbi könyvében²⁰ találtam. Ő a pozsonyi *Chátám Szofér* döntésére hivatkozik²¹, mely szerint, ha a hatmon levő megváltoztatja egy település nevét, akkor mindenképpen figyelembe kell venni azt is. Spira rabbi a korváltozásaira tekintettel még hozzátette: „és nincs különbség, hogy ez királyság vagy köztársaság”. A sorrend tekintetében úgy véli, az elterjedtebbet kell beírni előre: az adott esetben tehát az Ungvár, Uzshorod sorrend a helyes. „Hasonlóképpen írtam korábban [Trianon előtt] a grosswardein-i hitközséghez, hogy mivel Magyarországhoz tartozik, akkor mindenképpen meg kell említeni a magyar nevét is [a jiddis mellett]: Nagy Várad. De most, hogy Romániához csatolták akkor mindenképpen a román nevet [Oradea] is meg kell említeni.”

Azonban levele végén tett egy megjegyzést: „Mivel a postai bélyegzőn még mindig az Ungvár név szerepel, ezek szerint ők maguk még sem biztosak még ebben a változásban, [akkor nekünk sem kell a válólevélben írni az Uzshorodot], de amikor már a postai bélyegző is meg fog változni, akkor már biztosan meg kell majd említeni az Uzshorod nevet is...”. Ez az utolsó idézetet Spira rabbi kihagyta az 1930-ban megjelentetett responsum könyvében, amelynek a 4. kötetében szerepel amúgy a levél. Megjegyzése azonban fennmaradt Steif rabbi válaszlevelében²², amelyben csatlakozik ahhoz a véleményhez, hogy a helyzet még bizonytalan és nem lehet tudni, hogy végleges lesz-e az állapot. Talán azért hagyta ki a nyomtatott verzióban Spira rabbi, mert 1930-ban már látható volt, hogy ez egy permanens állapot.

ELŐBB KELLETT VOLNA SÍRNI Trianoni dilemma mint gyerekevelési útmutató

Megboldogult édesapámtól többször hallottam egy történetet. (Érdekességként megjegyzem, hogy a Trianon utáni revizionista jelzőszavak, mint a „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország” az ő és a testvére közvetítésével jutottak el hozzám. Több mint ötven évvel azután is, hogy elhagyták Magyarországot, ha a gyerekkoruk került szóba, gyakran idézgették ezeket a mondásokat is.)

A történet főszereplője *Weissmandel Micháél Ber* (1903–1957), a nyitrai rabbi veje, aki az elsők között küldött ki Auschwitzról szóló alaprajzot nyugatra, felszólította a hatmon levőket, hogy minél előbb bombázzak le a krematóriumokat, de sajnos eredményt ezzel nem ért el²³. Felesége és gyermekei elpusztultak a holokausztban, ő pedig Amerikában telepedett, ahol újra létrehozta a nyitrai jesivát. Soha nem tudott megbékélni a holokauszt emlékével és fiatalon, szívinfarktusban hunyt el.

Az édesapámtól hallott történet szerint egyszer egy házaspár sírva ment hozzá, hogy segítsen nekik, mert a lányuk nem-zsidóval akar házasságot kötni, márpedig ők ezt nem képesek elfogadni. Weissmandel rabbi egy történettel válaszolt, ami egy, a trianoni határ által szétszakított településen játszódott.

Itt az a furcsa helyzet állt elő, hogy a település és a hozzá tartozó temető a határ két oldalára került. Sikertelenül azonban elintézni, hogy a temetésekre útlevél és vízum nélkül is át lehessen menni. Egyszer valakinek az az ötlete támadt, hogy valami tiltott árut a koporsóba rejtve fog átcsempészni a határon, és majd a temetőben veszi ki. Mivel sikerült a terve, egyre több és több árut csempésztett át. Egész addig ment ez a dolog, hogy már komplett temetéseket szerveztek, halott nélkül: a koporsó csempészáruval volt megtöltve. A határőröknek feltűntek az egyre sűrűsödő temetések és az, hogy a koporsót kísérők egyre kevésbé tűntek a fájdalomtól zokogva gyászoló családnak. Egyszer aztán leállítottak egy menetet, felnyitották a koporsót, amiben természetesen nem volt halott. A csempészárukat annak rendje és módja szerint elkobozták. A csempészek, akiknek a teljes vagyona a koporsóban lévő áruban „feküdt”, sírni kezdtek, hátha megsajnálja a határőr őket. Mire a határőr rájuk szólt: A sírás az helyénvaló, de egy kicsit késve jött, mert ha fél órával ezelőtt sírtatok volna így, akkor nem buktatok volna le...

Hasonlóképpen – fejezte be a rabbi a történetét – helyén való, hogy a rabbihoz jöttetek tanácskozni a leányotok jövőjéről, de ha huszonegy-néhány évvel ezelőtt jöttetek volna aggódva, hogy hogy kell gyereket nevelni a zsidóság szellemében, akkor most nem kellene sírnotok a vegyes házasság miatt...

Weissmandel rabbi

¹ Lásd *Pinkas Hakehillot, Slovakia*, Zad Vashem kiadása, Jeruzsálem 2003, 25., 28–29. oldal; írásom: *Or Jisráél* folyóirat 70. szám 30–31. oldal; ² *Or Jisráél* uo. 28. oldal; ³ *Sut MáHáRIC* 1. kötet 92. fejezet; ⁴ Lásd erről bővebben *Ocár háchájim* folyóirat 2. kötet (1922) 82–83. oldal; *Zchor jomát olám* 3. kötet 122–124. oldal; ⁵ *Divré Joel* responsum 1. kötet *JD* 37. fejezet eleje; ⁶ *Sém miSimon* responsum 15. fejezet; ⁷ *OC* 301:33.; ⁸ *Misná brurá* a *SÁ*-hoz 122.; ⁹ Talmud, *Sábát* 43b., 117b. és más helyen; ¹⁰ *Erec Cvi* responsum 61. fejezet; ¹¹ Lásd *SÁ* uo. 397:1.; ¹² *Hágáon miCsebin* 52–53. oldal; ¹³ Válaszlevele kihagyásokkal megjelent in: *Bét váád löcháchánim* folyóirat, 5684. ros chodes ádar, 3. évfolyam 10. szám 623. fejezet; ¹⁴ Lásd *SÁ CM* 163:3.; ¹⁵ *Misne száchir* responsum *CM* 11. fejezet; ¹⁶ Rövid írása erről a kérdésről található responsum könyvében: *Sut MáHáRÁs Engel* 6. kötet 19:2.; ¹⁷ *Sut MáHÁRI Steif* 183. fejezet; ¹⁸ *Sulchán áruach EH* 128:1. Lásd még *SÁ CM* 43:22.; ¹⁹ *Pánim möivot* responsum 2. kötet 45. fejezet; ²⁰ *Minchát Elázár* responsum uo. 33. fejezet; ²¹ Responsum 6. kötet 71. fejezet; ²² *Sut MáHÁRI Steif* 184. fejezet. Ebben a témában lásd még könyvemben: *Early Years* 1. kötet, New York [2017], 192. oldal 119. lábjegyzet; ²³ Hosszasan ír erről *Min hámeár* című könyvében.

AKIK A VÍRUSBAN ODAVESZTEK 2. rész

Előző cikkemben, melyben a COVID-19 járványban elhunyt sok ezer zsidó testvérünk közül kiemeltem néhány prominens rabbit, azt gondoltam, azt reméltem, hogy a lista nem fog tovább bővülni. A Teremtőnek azonban más tervei vannak és a koronavírus-járvány sorra szedi áldozatait. A vírus nem válogat. Zsidó és nem-zsidó, nő és férfi és legújabban már akár fiatalok is életüket veszítik szerte a világon. A számos nagy rabbiról és közösségi vezetőről szóló megemlékezésünk egyben visszatekintés minden áldozatra és a remény fohásza, hogy „ne ismerjük többé gyászt”.

MEGYERI A. JONATÁN ÍRÁSA

ARON (ARELE) ROTH RABBI, A SOMRÉ EMUNIM REBBE

A Somré Emunim hászid udvar spirituális vezetője az izraeli Bné Bárak városában élt, és 73 éves korában hunyt el. A rebbét tisá böáv gyásznapján szállították kórházba, ahol az orvosok úgy ítélték meg, hogy a tünetek súlyossága miatt mesterséges kómába helyezik és lélegeztetőgépen tartják.

A Somré Emunim hászid közösséget a mai Románia, a korábbi Magyarország területén található Máramaroszigeten alapította a most elhunyt rebbe tudós és nagy tiszteletben álló szentéletű nagyapja. A Somré Emunim hászid közösség nagy hangsúlyt fektet a hosszú és áhítatos imára és a világi élvezetek-től eltávolodott életvitelt folytat.

Az 1948-ban született rebbéről azt beszélik, hogy szombat során kétszer kellett átöltöznie a nagy átéléssel mondott imáik okozta izzadság és a könnyek miatt.

A rebbe 12 gyermeket és számos unokát, illetve dédunokát hagyott hátra.

CHAIM DOV KELLER RABBI

Az Egyesült Államokbeli Chicago városában található Telshe (ejtsd: telz) jesiva egyik vezetője, Keller rabbi 90 éves korában hunyt el a koronavírus-járvány következtében.

1961 óta élt Chicagóban és oroszánrészt vállalt a litván hagyományokkal bíró Telshe jesiva megalapításában.

„Ő volt köztünk a legidősebb és a legkiemelkedőbb. Igazi tudós volt, a korábbi nemzedék képviselője, aki ugyan már az 'új világban', New Yorkban született, de megtestesítette litván tanulási metódust. Óriási tudós volt, de mindenkire volt türelme, nem volt számára túlságosan jelentéktelen kérdés. Akárki fordult is hozzá, mindenkinek kellő figyelmet és tudásának legjavát adta” – emlékezik Keller rabbira Moshe Schmelczer, a jesiva egyik vezetője.

Keller rabbi a jesiva ügyei mellett fontos részt vállalt az Agudath Israel of America nevű ortodox érdekvédelmi szövetségben, melynek egyik legidősebb tagja volt.

JISZRÁEL MOSE FRIEDMAN, A SZÁDIGURAI REBBE

65 évesen Bné Bárak városában hunyt el a szádigurai hászid dinasztia hatodik vezetője. Családfája igen messzire visszavezethető, Dávid király, Rási, a mezericsi Mágid és a ruzsini rebbe leszármazottja volt, magával ragadó személyiség, karizmatikus vezető és nagy tudós.

Tudása és a tanulás iránti elkötelezettsége már gyerekkorában megmutatkozott, egyaránt tanult hászid és litván irányzatú jesivákban, így a híres ponovicsi jesivában is. Rabbini diplomáját nem kisebb tudósoktól szerezte, mint Mose Feinstein rabbi, Smuel Vozner rabbi, Jichák Jákov Weiss és Chanoch Padwa rabbik, akik közül mindegyikkel, amíg éltek, szoros kapcsolatot ápolt.

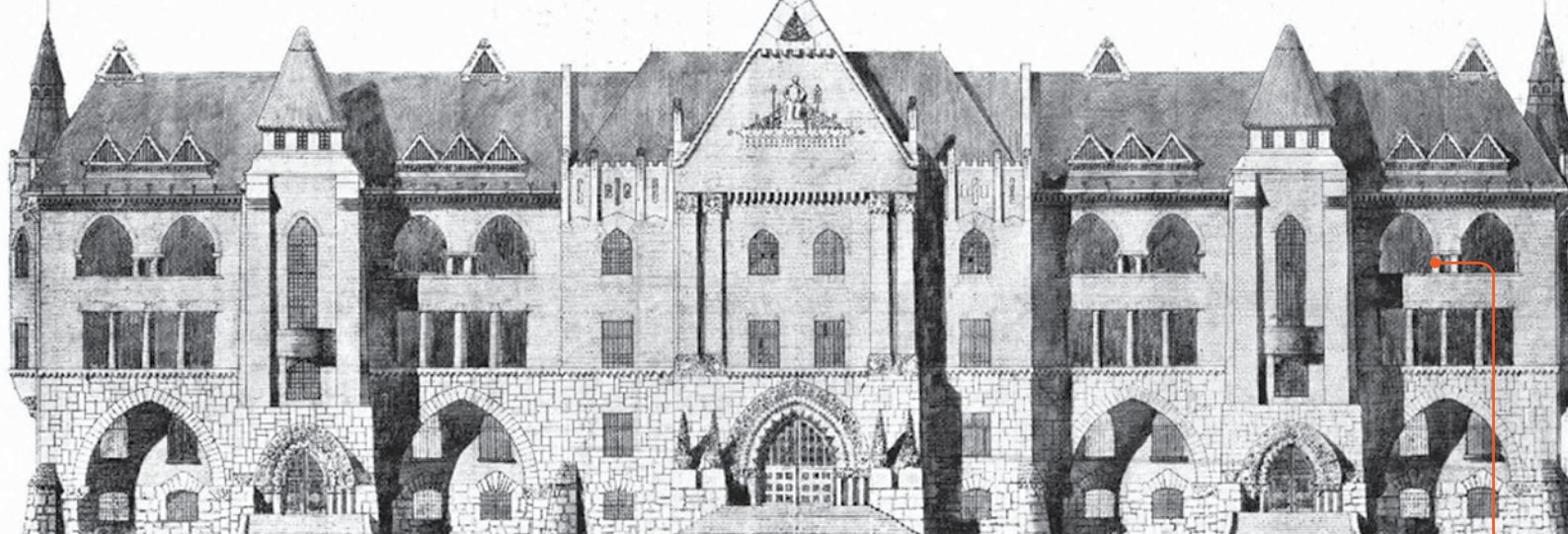
A szádigurai rebbe nemcsak a hárédi közösségben örvendett nagy tiszteletnek és szeretetnek, de a vallásos cionista táborban is, főként sziklaszilárd kiállása miatt a Szentföld területének zsidó kézbe kerülése és Izrael Állam erős hadserege mellett.

Ajtaja mindenki előtt nyitva állt, aki tanácsát vagy áldását kérte. Élete utolsó két évében súlyos betegséggel küzdött és rendszeresen kellett Los Angelesbe járjon speciális kezelésekre. Az egyik ilyen útról hazatérve Izraelbe összeesett és kis idő múltán visszaadta lelkét a Teremtőnek.

Tíz gyermeke és számos unokája mellett az egész hagyományörző zsidó közösség és az izraeli politikai élet szereplői gyászolják.

Az emberszeretet „Lajtába öntve”

A PESTI HEVRA KADISA AMERIKAI ÚTI INTÉZMÉNYEI – 3. rész

A Herminamező közepén, az Amerikai úton van egy telek, ahol tekintélyt parancsoló, az emberi élet és egészség megőrzésére, jobbra tételére alkotott épületek emelkednek. Nagyjából ma is az eredeti célok szolgálatában állnak; sokan az idegsebészeti klinikaként ismerik, mások a zsidó kórházként, egyesek mindkettőről tudják, hogy itt található, az viszont csak kevesek előtt ismeretes, hogy a három fő pavilon Lajta Béla egy-egy remekbe szabott alkotása, melyek mindegyikét a Pesti Hevra Kadisa felhívására rendelte meg, az izraelita vallású magyarok emberszeretet táplálta nagyvonalúságából. Újabb, Judapest anno cikksorozatunkban utóbbiak körülményeit idézzük fel.

CSEH VIKTOR ÍRÁSA

A HEVRA ÚJABB IKER-INTÉZETE

A Pesti Hevra Kadisa, ígéretéhez hűen, a Szeretetház megnyitása után, 1912 májusában újból napirendre tűzte a Menedékház építését, sőt korábbi terveit még továbbbővítette, és elhatározta a Felnőtt Vakok Otthonának felállítását is,¹ mely egy régi hiány pótlása volt, hiszen a hitközség a tanköteles világtalan gyermekekről már egy jó ideje gondoskodott (a pesti hitközség fenntartásában működött 1908 óta a Wechseltmann Ignác és neje, Neuschloss Zsófia Vakok Tanintézete, melyet egyébként szintúgy Lajta tervezett), ugyanakkor a felnőtt hason-sorsúak istápolása addig teljesen megoldatlan volt. Az épületegyüttes terveinek elkészültével – minden bizonnyal a telek-komplexum egységes megjelenése érdekében – újfent Lajta Béla kapott megbízatást, akinek aztán a módosított terveit valósították meg.²

A Felnőtt Vakok Intézetét egy jól körülhatárolható céllal alapították, azonban a Menház működési koncepciója még meglehetősen

ismeretlen volt a széles publikum előtt. Utóbbiról még 1906-ban dr. Mezey Ferenc írt a tanulmányában,³ melynek alapját egy régi koppenhágai alapítványhoz adta, melyet 1824-ben Mayers Minde alapított 15 család és 20 egyedülálló ember lakhatására. Az írásból a következő működési modell rajzolódik ki:

„40–50 lakást kívánna benne elhelyezni. Negyvenet kétszemélyesre, tízet egyeseknek. A két személynek való lakások két tágas szobából, előszobából, melyben konyha és éléskamra is volna, állnának. Az egy személyre való szobák egy ablakosak lennének s kettő-kettőnek volna egy-egy előszobája. Az épület föl

A Szeretetház egyik műtőterme FORRÁS: MILEY

volna szerelendő imateremmel 150 ember részére, 2–3 munkateremmel a dolgozni tudó és akaró férfiak és nők számára. Volna benne olvasóterem, fürdőszobák, mosdókonyhák stb. Az egyes lakások bútorokkal is föl volnának szerelendők egyfelől a tisztántartás okából, másfelől azért, hogy a szegény embereket foglaltsággal zaklatni ne lehessen [vagyis saját ingóságok hiányában a hitelezők nem zaklathatták a bentlakókat zálogosítással – Cs. V.]. A lakók ruházaton és edényeken kívül egyebet a lakásba nem hozhatnának. Világítást, fűtést, vízellátást az intézet szolgáltatna, de nem ingyen.

A kitűnő előterjesztés még a cím dolgában is tesz javaslatot, amennyiben nem ragaszkodik a menedékház elnevezéshez, hanem a szeretetház, vagy más hasonló elnevezést is koncedál.

A szabályzat szerint, mely az intézmény szervezetével és jótéteményei mértékével ismert meg, a menedékhely célja az, hogy oly tisztességes, békeszerető, szegénysorsra jutott öreg házastársaknak, esetleg mindkét nembeli özvegynek, nőtlen öreg férfiaknak és hajadonoknak ingyen lakást és munkahelyet nyújtson, akik még dolgozni tudnak és akarnak és a lakáson kívül egyéb éleletszükségeikről gondoskodni képesek. Rendkívüli esetekben ide-

iglenes pénzsegély s egyéb támogatás is engedélyezhető volna. Később a szomszédos betegek otthonával kapcsolatosan népkonyha is szervezhető lenne.

Az ingyen-lakás kedvezményeiben részesíthetők volnának: első sorban vagyontalan izraelita vallású házastársak, ha a férj élete 55. évét betöltötte, 15 éve a pesti chevra kadisának fizető tagja, és nejevel legalább ennyi ideje él házassági kötelékben s amellet éleletszükségletükről gondoskodni képes. Ha a megjelölt föltétellel bíró házastársak egyike özvegyiségre jutott, de az özvegy nőnek legalább 50 évesnek kell lennie. Nőtlen férfinak 65, hajadonnak 60 éves korukban. Ez utóbbi csak akkor, ha apjuk legalább 15 évig fizető tagja volt a chevra kadisának.²⁴

A VILÁGHÁBORÚ KÖZBESZÓL

Habár az munkálatok még 1913-ban elkezdődtek, az intézetek valós megnyitása jóval a vártnál tovább húzódott el. A késlekedés – nem oly meglepő módon – az első világháború kitöréséből adódott, mely ellenére, 1915 tavaszán a Pesti Hevra még abban reménykedett, hogy folyó év őszén megnyithatja az új intézményeit.

Katalizátorként hathatott az új-pesti báró feleségének, Wolfner Ti-vadarné, született Herzfelder Mária

Gitta (1872–1940) 100.000 koronás alapítványa, melyet elhunyt édesanyja dr. Herzfelder Izidorné, született Steiner Emma (1849–1915) kívánságára és emlékére hozott létre. Az alapítvány a Szentegylet kezelésébe került, azzal a megkötéssel, hogy fele részben 10 éven keresztül kötelesek támogatni a folyó háborúban megvakult magyar katonákat, a másik felét pedig a Felnőtt Vakok Otthonára fordítják.⁵ Ám a katalizátor ekkor még nem bizonyult elég erősnek, ráadásul időközben Lajta is elhunyt, kinek helyére Schwarcz Jenő (1864–1943) építész jelölték ki a feladatok befejezésére.

1922. június 18-án a Hevra rendkívüli közgyűlésre hívta egybe a tagjait, melyen mindenki egyetértett abban, hogy a Felnőtt Vakok Otthonának befejezése nem tűr további halasztást, már csak azért sem, mert az Aggok Házában helyszűke miatt már jó ideje nem tudtak felvenni jelentkezőket, akiknek a félkész otthon második emeletén akartak kialakítani helyet – úgyszintén ott további gyógyíthatatlan betegek számára bővíteni az ágyak számát.⁶ Ám a legnagyobb erőfeszítések ellenére is csupán 1924-ben kezdhetette meg működését az új otthon,⁷ mely ünnepélyes átadásáról lemondtak, megnyitása cécó nélkül, szerényen történt.

A SZERETETHÁZ FUNKCIÓBŐVÍTÉSE

A szomszédos Szeretetház már majdnem egy évtizede taposta a nemes útját, hogy halálos betegek százainak szenvedését könnyíthesse meg, azonban a fenntartása a vártnál jobban megterhelte a Pesti Hevra Kadisá költségvetését, mely ráadásul a forradalom és kommün alatt szinte az egész vagyonát elvesztette.

Az infrastruktúrájának fenntartásával küzdő Hevra komoly döntések meghozatalára ült össze még 1920 márciusában. Az ülésen felmerült még a Szeretetház bezárásának lehetősége is, ám az önzetlen tagoknak sikerült egy alternatív megoldást kidolgozni, amivel megmentették az otthont is. Elhatározták, hogy egy

kórházat rendeznek be az épület második emeletén. Az új funkció egyébként nem egészen volt új keletű, ugyanis az első háború alatt a legfelső emeleten sebesült tisztek kórháza működött. A gyógyítható betegek részére berendezett kórház jövedelméből legalább az épület fűtését és karbantartását biztosíthatónak látták.⁸

Az Hevra új intézménye tehát a Szeretkórház lett, melynek életre hívásával elsősorban a középosztálybelieket célozták meg, akiknek nem állt módjukban szanatóriumokat finanszírozni, viszont, a lehetőségeikhez mérten, a minőségi ellátásért cserébe fizetni tudtak. A

ahol az 1919-es forradalom után állami utasításra szükséglakásokat alakítottak ki, és ahol 1925-ben még mindig 75 család (!) élt.¹⁰

1934 nyarának végén a Hevra Menedékházának utcafronti faszádjának két emelete közti részére újabb betűk kerültek, meghozzá az intézmény talán legnagyobb jótevőinek nevei: „Hoffer Gyula és neje sz. Krámer Szerén Alapítványa”.¹¹

Hoffer Gyula (1863–1928) az Általános Fogyasztási Szövetkezet vezérigazgatója, a pesti hitközség és Hevra Kadisa választmányi tagja életében is sokat áldozott a szegényekért – sokan mondták, talán azért, mert nem felejtette el, hogy

pengős alapítványt hoz létre, mely kamatait minden évben, a nemes lelkű asszony jorcájtján osztják szét a szegények között.¹³

A HEVRA-KOMPLEXUM MA

Az épületegyüttes jelentősebb károk nélkül vésztele át a második világháborút, ám nagyobb része 1952-ben kikerült a Hevra, illetve a hitközség kezeléséből, egyedül a Menedékház maradt felekezeti kezelésben, ahol a Szeretkórház továbbműködhetett. 1993 egy újabb fordulópontot jelentett, ugyanis az állam visszaadta a hitközségnek az egykori Felnőtt Vakok Intézetének épületét, miután az Uzsoki kórház tüdő- és idegostályára kiköltözött onnan. A hajdani Szeretetház épületében ma is az Országos Idegsebészeti Klinikai Intézet (OIKI) működik.¹⁴

A Lajta-örökség az évtizedek alatt részben az új funkciók, részben a pénzhiány miatt, de egyre több díszítőelemét veszítette el. A homlokzatról betűket vertek le, márványt csiszoltak simára, az adományozók neveit eltüntették. Árulkodó mementó maradt viszont az OIKI főbejáratának kilincsen, egy „CHKSZH” rövidítés, vagyis: a „Chevra Kadisa Szeretetház”-a – ugyanott, csak néhány méterrel magasabban pedig máig ott strázsál Telcs Ede (1872–1948) Mózes szobra.

2019-ben az EMMI egészségügyi államtitkárságának támogatásával, a III. Belgyógyászati épület átalakításával megkezdődött a Mazsihisz Szeretkórház felújítása és modernizálása. A szakaszosan végzett munkálatoknak hála a többi részlegben zavartalanul folyik az ápolás a térség egyetlen zsidó kórházában, illetve használatban van a kórház kis zsinagógája is, ahol Deutsch László rabbi vezeti a vallási életet.

Szeretkórházban, melyet műtőtermekkel, laboratóriummal, röntgen-, hidegvíz- és Zander-gyógyintézzel is felszereltek, a korszak specialistái álltak a betegek rendelkezésére.⁹

ÚJ FELIRAT A MENEDÉKHÁZ FALÁN

Másfél évtizedes küzdelem után a Hevra Kadisának végre sikerült visszaszereznie a komplexum harmadik egységét, a Menedékházat,

honnan jött, hogy az egyszerű mászárósból hogyan lett a kóser füstölt hús egyik fővárosi ásza. Végrendeletében szinte az egész vagyonát és a Dob utca 18. alatti házát (ahol füstölőüzeme is volt) a szegényháza és más nemes célokra hagyta a Hevra kezelésére.¹² Amikor Hoffer özvegye, Krámer Szeréna (1879–1934) is megtért az Örökkévalóhoz, akkor a Hevra elhatározta, hogy egy 5000

¹ Haber Samu, „A pesti chevra kadisa”, *Egyenlőség*, 1912. 31. évf. 19. szám, 6. old. ² Komáromi Sándor, „A pesti chevra kadisa”, *Egyenlőség*, 1913. 32. évf. 20. szám, 9. old. ³ Lásd a sorozat 1. részében. ⁴ K. S. „Két új intézmény”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 9. szám, 4. old. ⁵ „A pesti chevra Kadisa éve”, *Egyenlőség*, 1915. 34. évf. 20. szám, 12. old. ⁶ „Hírek – A Pesti Chevra Kadisa munkássága”, *Az Ujság*, 20. évf. 136. szám, 5. old. ⁷ „Hírek – A Pesti Chevra Kadisa választmányi ülése”, *Az Ujság*, 1924. 22. évf. 208. szám, 9. old. ⁸ „Hírek – A Pesti Chevra Kadisa választmányi ülése”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 11. szám, 16. old. ⁹ „A Pesti Chevra Kadisa intézményei”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 38–39. szám, 12. old. ¹⁰ Uo. ¹¹ „A magyar zsidó jótékonyág templomaiban”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 36–37. szám, 5. old. ¹² „Zsidó szegényháza hagyta Hoffer Gyula egész vagyonát”, *Egyenlőség*, 1928. 48. évf. 2. szám, 11. old. ¹³ „Hírek – Hoffer-alapítvány”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 20. szám, 30. old. ¹⁴ A Szeretkórház honlapja alapján (www.szeretkothaz.hu/intezmenyunk-tortenete [2020.06.08.]). A témában további írásos és képi forrás található a Lajta Béla Virtuális Archívumban (www.lajtaarchiv.hu), Csáki Tamás szerkesztésében.

Sikertörténet Csengelén

2017-ben nagyszabású megnyitó keretében avatták fel a szárnyasok kóser vágására alapított csengelei vágóhidat. Az eltelt három év dinamikus piacszerzésről szolt, erről beszélgettünk Oirechman Sámuellel, a vágóhid ügyvezetőjével. **MEGYERI A. JONATÁN ÍRÁSA**

– Jól tudom, hogy eredetileg víziszárnyasok vágására alapították az üzemet?

– Valóban. Az alapítást egy igen kedvező adottság ösztönözte. Magyarországon nagy hagyománya és szakértelme van a hízott víziszárnyasoknak, így a libának és kacsának. Ráadásul a világon csak néhány országban engedélyezett az állatok tömése. Az ilyen típusú termékekre van kereslet főként Izraelben, Kana-dában és Franciaországban.

Miután elhatároztuk, hogy megépítjük a vágóhidat, azonnal nekiláttunk a piacszerzésnek és, Istennek hála, már azelőtt sikerült kapacitásunk nagy részét lekötöni, mielőtt az üzem beindult volna.

– Mekkora piacot sikerült mára meghódítani?

– Pontos számokat nehéz mondani persze, de becslésünk szerint az izraeli piac 45%-a, az európai piac pedig 30%-a köthető hozzánk.

– A nyáron lehetett olvasni az ún. mehádrin tanúsítvány megszerzéséről. Mesélne erről az olvasóknak?

– Üzemünk teljes mértékig a kóser piacot szolgálja ki, kialakítását is

NÉVJEGY

OIRECHMAN SÁMUEL

- SZÜLETETT: 1983
- FOGLALKOZÁSA: a Quality Poultry Kft. ügyvezetője
- CSALÁD: házaspár, négy gyermek édesapja.

úgy végeztük már a tervezés során, hogy a kóser szabályok alapján legyen optimalizálva. A víziszárnyasok esetén a rituális felügyele-

tet az izraeli Főrabbinátus végzi. Azonban szeretnénk volna további piacokat is megnyerni, így például a még magasabb kóserági szintet igénylők piacát. Ehhez nem elég, hogy a kóserág egy alapszintnek megfeleljen, szükséges a mehádrin, azaz a legmagasabb szintű kóserág biztosítása. Viccelődve ezt szuperkósernek is szoktam hívni.

– Mi kell az ilyen tanúsítvány megszerzéséhez?

– Ahhoz, hogy ezt megértsük, ismerni kell a tömött liba, illetve kacsakörűli háláchikus, azaz vallásjogi vitát. Sokan a háláchikus döntéshozók közül azon az állásponton vannak, hogy az állatok tömése túlzott fájdalommal jár az állat számára, ezt pedig tiltja a vallásjog. Azt is problémásnak tartják többen a korai és modern vallásjogi döntéshozók közül, hogy a tömött liba vagy kacska a levágás előtt, a tömés következtében, megbetegedhet. Azok a vallásos zsidók, akik ezen döntéshozók álláspontját tartják mérvadónak, jellemzően nem eszik a tömött libát vagy kacsát, illetve az azokból készült termékeket.

DEMECS ZSOLT FOTÓI

Mások nem így vélekednek, és a tömés módját és tényét nem tartják problémásnak.

Az izraeli Főrabbinátus szakemberei hosszú hónapokon keresztül alaposan megvizsgálták a beszállítóink által végzett tömési folyamatot, annak minden apró részletére kiterjedő figyelemmel. Miután megtették javaslatukat, mi és beszállítóink, végrehajtották az összes szükséges változást, így először a világtörténelemben mehadrin minősítést kapott tömött liba és kacska. Mondanom sem kell, hogy ezzel új piacok nyíltak meg üzemünk számára amellet, hogy lehetőség nyílik azoknak a vallásos zsidóknak is arra, hogy megkóstolják a hízott liba- és kacsa-termékeket, akik eddig ezt nem tehették, kósersági hagyományaik miatt.

Az így kidolgozott módszerrel sikerült elérnünk, hogy az állatok a lehető legkevesebbet szenvedjenek már a tömés során is.

- A víziszárnyasokon kívül vágnak mást is?
- Az üzem tervezésekor azt is figyelembe vettük, hogy ne kizárólag víziszárnyasok, de akár csirke vagy pulyka vágására is alkalmas legyen az üzem. Ez részben technológiai, részben a gyártási folyamatbéli különbséget jelent.

- Nyilvánvalóan a piacok is különböznek...
- Igen. Izraelben csirkére és pulykára megvan a gyártókapacitás, azonban az európai piacon sok lehetőség van. Ez annak köszönhető, hogy a legtöbb országban nem-kóser vágóhidakon végeznek kóser vágást, ilyenkor az üzem lezárják, kitisztítják, és egy bizonyos időre csak kóser vágást végeznek. Franciaországban mindösszesen kettő, Angliában pedig összesen egy, kifejezetten és csak kóser vágásra szakosodott üzem van, a kereslet fennmaradó részét az említett bérvágásos rendszerben oldják meg. A csengelei üzem egyedülálló tehát, hiszen nemcsak egyike a kevés európai, csak kóser vágásra szakosodott üzemeknek, de azok között a legnagyobb is. Ez lehetőség és felelősség is számunkra.

- Miként hatott a koronavírus-járvány az üzem működésére?

- Pont az előbb említett okokból az európai kóser vágás veszélybe került. Egyrészt az alapvetően nem-kóser vágásra szakosodott üzemek bezártak vagy a nem-kóser piacra fordították kapacitásukat, másrészt, mivel a rituális metszők, azaz sakterek, illetve a rituális felügyelők, azaz máságiachok jellemzően Izraelből érkeznek, a beutazási korlátozások ellehetetlenítették, hogy a vágásokra megérkezzenek.

Magyarország kormánya rendkívül támogató a vallás, így a zsidó vallás támogatása iránt, és megkeresésünket követően azonnal akcióba lendült. Felvették a kapcsolatot az izraeli hatóságokkal, és szigorú szabályok alapján lehetővé tették, hogy a sakterek és a máságiachok szabadon utazhassanak a két ország közt. Természetesen folyamatos tesztelés

és más egészségügyi előírások betartása mellett.

- Mennyivel tudott így az üzem hozzájárulni az európai ellátáshoz?

- Az európai ellátás megbénult, üzemünknek tulajdonképpen majdnem egyedüliként sikerült folyamatosan termelnie. Azt is tudni kell, hogy saktereink és máságiachjaink jó része hónapok óta Magyarországon van, és a korábbiakkal ellentétben nem utaznak haza, csak igen-igen ritkán.

Ebben az időszakban szinte teljes mértékben átálltunk a csirke és pulyka vágásra, annál is inkább, mert a hízott liba és kacska iránti izraeli kereslet, a vendéglátóipari egységek bezárása és a rendezvények kis létszáma miatt drámaian visszaesett. Büszkén mondom, hogy ebben a nehéz időszakban megláttuk a lehetőséget, és arra is büszke vagyok, hogy kollégáim éjt nappallá

A KÓSER ELLÁTÁS FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON

Tapasztalatból mondom, hogy egyre könnyebb Magyarországon kóser háztartást vezetni. Arról, hogy miként éli meg a kóser piac fejlődését egy magyarországi zsidó háziasszony, **Abergel Andreát** kérdeztük.

- Milyennek tartod a hazai kóser ellátás minőségét?

- Istennek hála, egyre bővül a választék. Több mint 15 éve vezetek Budapesten szigorúan kóser háztartást, és bizony kezdetben nem volt olyan egyszerű. Akadozott a húsellátás, a pékáruk minősége igen gyenge volt és számos alapvető élelmiszer szinte beszerezhetetlen volt.

Ez lassacskán megváltozott. A kóser hús minden fajtája folyamatosan elérhető, pékáru rendkívül széles választékban kapható és friss kóser tejtermékek is állandóan elérhetők. Istennek hála, hat gyermekem van, mondanom sem kell, mennyire fontos, hogy minden kapható legyen, ami szem-szájnak ingere.

- Miben más, ha valaki kóser háztartást vezet, mint aki nem?

- Minden alapvetően a tervezésen múlik. A kóserságban eleve előre kell gondolkodni. Elég csak arra gondolni, hogy az ember úgy tervezze például a húsevést, hogy utána hat órán át nem ihat tejet. Ez a fajta tervezés a konyha vezetésére is igaz. Kicsit előre kell tervezni, hogy az ember mit akar készíteni, felkészülni az ünnepekre megfelelő mennyiségű étel biztosításával. Ma már azonban Budapesten sem okoz különösebb gondot a kóser háztartásvezetés. Igaz, hogy a kóser termékek sokszor drágábbak az átlagosnál, azonban abban bízom, hogy ahogy a kereslet nőni fog, az árak is lejjebb mennek majd. Ez egy oda-visszaható folyamat.

téve dolgoztak azon, hogy megfelelő mennyiségű kóser hús legyen elérhető Európa-szerte.

- Mely országokat sikerült így kiszolgálni?

- Szinte minden európai ország minden ortodox rabbinátusának felügyelete mellett dolgoztunk, Belgiumtól Franciaországig, Németországtól Hollandiáig. Ez, bár egyszerűnek hangzik, rendkívül bonyolult folyamat, mert az egyes kóser felügyeletet biztosító rabbinátusoknak más-más elvárásai is vannak. Általánosságban persze a folyamat megegyezik, azonban a részleteket tekintve vannak eltérések. Ezek mindegyikének meg kellett felelnünk, büszkén jelentem, kollégáim és a teljes csapat jelesre vizsgázott.

- Mennyire sikerült ezeket a piacokat megtartani?

- A belga közösségek szinte teljes mértékben nálunk vágnak most is, és ez igaz számos francia közösségre is. E mellett rendkívül fontos, hogy a hazai piacot is sikerült kiszolgáltatnunk ebben az embert próbáló időszakban. Ahogy mondtam korábban, az üzem lehetőség és felelősség is egyben, igyekszünk tehát nem csak kiaknázni a piaci lehetőségeket, de felelősen viselkedni a hazai és az európai zsidó közösségek igényei irányába. Izgalmas, egyben felemelő feladat.

- Amikor Isten segítségével véget ért majd a pandémia, lesz-e olyan történet, amely különösen közel áll a szívéhez ebből az időszakból?

- Tulajdonképpen minden nap újabb kihívás volt, amikor segíteni tudtunk sok tízezer embernek. Mégis talán Peszách ünnepe előtti időszak marad a legemlékezetesebb. Ahogy említettem, az izraeli sakterek és mesgiáchok jó része hónapok óta az országban volt és van is. Peszách előtt azonban, amikor a koronavírus-járvány első hulláma miatt a legnagyobb volt a riadalom és a legmagasabbak voltak az óvintézkedések, az ünnep miatti megnövekedett kereslet miatt a nap szinte

24 órájában dolgoztunk. Az egyik munkanap szünetében az izraeli kollégáknak tettem egy könnyelmű ígéretet. Azt ígértem, hogy Peszách-ra mindenki a családjával ünnepelhet, hiszen az üzem amúgy is zárva lesz. Miután ezt kimondtam, futott át az agyamon, hogy ez szinte kivitelezhetetlen, hiszen akkorra már egy repülőjárat sem közlekedett Magyarország és Izrael közt.

Kitaláltuk, hogy egy egyszeri charter járatot intézünk annak érdekében, hogy hazavihessük az itt maradt rabbikat, saktereket, mesgiáchokat. Az egyik izraeli légitársaság örömmel, de nem kifejezetten olcsón, vállalta a repülőjárat megszervezését. Mivel a gép Izraelből jönne először Magyarországra és azután innen vissza, felmerült annak az ötlete, hogy az Izraelben ragadt magyarokat, akik haza kívánnak jönni, szintén elhozzuk, és visszafelé így tegyünk a Magyarországon rekedt izraeliekkel is saját kollégáink mellett. Fel is vettük a kapcsolatot a Külgazdasági és Külügyminisztériummal, akik rendkívül örültek ennek a lehetőségnek, és teljes mellszélességgel támogatták a magyarok hazasegítésének ügyét. Ha jól emlékszem, erről még Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter is készített rövid videót Facebook-oldalára.

- Sikerült megtölteni a gépet?

- Szinte teljesen. Mindenki, aki vissza akart térni hazájába, meglehet. Persze nem volnánk chábád hászidok, ha ebben az akcióban se láttuk volna meg a segítség lehetőségét. Minden utas, akár Izraelből jött Magyarországra, akár innen ment Izraelbe, különleges peszách csomagot kapott, benne az ünnep alapvető „kellékével”, a kézi sütésű macesszel.

Hálát adok a Teremtőnek, hogy lehetőséget adott arra, hogy nevét ilyen széles körben szenteljük meg és segíthettünk zsidó testvéreinknek nemcsak abban, hogy hazajussanak, de abban is, hogy zsidóhoz méltóan üljék meg ezt a csodálatos ünnepet.

TUDOM, HOGY A ZENE BOLDOGSÁGOT AD

Augusztus végén a Cháj Galériában adott megindító koncertet a „Haszid dalok” elnevezésű négytagú formáció. Az együttes egyik fő tagja Baruch Myers pozsonyi főrabbi, Menachem Myers, szentendrei rabbi édesapja. Ennek kapcsán beszélgettünk Baruch Myers rabbival. TUNA JUDIT INTERJÚJA

DEMECS ZSOLT FOTÓI

– Van kedvenc helye Magyarországon?

– 1993-ban költöztem Szlovákiába és 1995-ben jártam először Magyarországon, egy, az Oberlander Báruch rabbi által megrendezett eseményen vettem részt. Gyakran járok egyébként Magyarországra – leginkább Bu-

dapestre –, és most már természetesen Szentendrére is. Eddig nem volt kedvenc helyem az országban, bár Budapest nagyon szép város, most mégis Szentendre került közel a szívemhez: bájos és magával ragadó település. Azt hiszem, a kedvencemmé tudna válni, és a tény, hogy a fiam ott lakik, nyilvánvalóan csak hozzátesz ehhez. Boldog vagyok, hogy Mendy ilyen közel lakik hozzánk: könnyen meg tudjuk egymást látogatni, autóval nem különösebben okoz gondot ez a távolság, habár a járvány miatt a személyes kapcsolattartás most elég nehézkes.

– Online követtem a koncertet, úgy tűnt, mindenki rendkívül élvezi.

– Igen, nagyon sikeres volt, és ez boldogsággal tölt el. Különösen jól meg volt szervezve: abszolút professzionális volt, mind műszaki, mind reklám szempontjából. Gyorsan elkelték a jegyek, és a közönség csodálatos volt. Érződött, hogy nagyon élvezik az előadást, ahogyan mi is: szeretünk egymással zenélni, és ez a hangulat járta át a koncertet is. Rendkívüli élmény volt – főleg, mert még sosem játszottam Magyarországon.

– Hogyan kezdődött a zene szeretete?

– Nagyon korán kezdtem zongorázni tanulni. Középiskola után a Michigani Egyetemen zeneszerzést tanultam. Itt ismerkedtem meg a Chábád mozgalommal. Az ott dolgozó shliachok fő célja, hogy más államokból odajáró zsidó fiatalokat támogassanak, „otthont” teremtsenek nekik. A diákokat családias környezetben fogadják, és egyenként foglalkoznak velük, segítik őket. Így kerültem kapcsolatba a Chábád Lubaviccsal. Talmudot és haszidizmust tanultam végig az egyetemi éveim alatt. Miután lediplomáztam, folytattam zsidó tanulmányaimat, és végül nagyrészt a Rebbe tanításai miatt váltam rabbivá, később – az eredeti szakmám helyett – shliáchhá.

– A gyerekei is érdeklődnek a zene iránt?

– Nem erőltetem a zenélést a gyerekeimre, és a tanulmányaik mellett szabadidejük sem nagyon marad, de természetesen örömmel támogatom a zene iránt érdeklődőket. Az egyik idősebb fiam Kaliforniában tanult zenét, a kislányom, Nechamie – aki Szentendrán is fellépett velem – furulyázni tanul. Tudom, hogy rengeteg örömet szerez a zene a gyerekek életében is, úgyhogy mindenben támogatom őket, ha úgy látom, hogy indítatást éreznek zenélni.

– Hobbivagy küldetés a zene?

– Amikor arra készültem, hogy zenész leszek, nem tudtam volna elképzelni, hogy hobbiként tekintek majd a szakmámra, melyet nyilvánvalóan teljes munkaidőben végeztem volna. Integrálom az életembe, és inkább az a küldetésem, hogy a zene által bevezessem az embereket a zsidó kultúrába, hogy inspiráljam őket. Vegyesen látogatják a koncertjeinket zsidó és nem-zsidó emberek, és ez a speciális projekt adja nekem a lehetőséget, hogy a haszid kultúrtörténeti értékeket megmutathassam a publikumnak.

– Sok családot szakít el a járvány – ön ezt hogy éli meg?

– A járvány előtt szabadon utazhattunk, most viszont nem tudok csak úgy jegyet venni, hogy meglátogassam a New Yorkban élő fiamat, akit már több, mint egy éve nem láttam. Nehéz időszak ez. Azt tanácsolom mindenkinek, hogy a legtöbbet hozzák ki ebből a helyzetből, beszélgetéshez használják az internetet, hívják fel egymást telefonon. Higgyék el, hogy véget fog érni ez a kemény időszak, és újra megölelhetjük szeretteinket.

A cikk eredetileg a Gut sábesz magazinban jelent meg.

A VILÁG ZSIDÓSÁGA NEM VIZSGÁZOTT ROSSZUL

Kihívásokkal teli évet zártunk és bizonytalan jövő áll előttünk. **KÖVES SLOMÓ** rabbival a járvány okozta kihívásokról, közösségépítésről és az EMIH szervezeteinek fejlődéséről beszélgettünk.

MEGYERI A. JONATÁN INTERJÚJA

– Ros hásáná környékén indokoltak tűnik, hogy néhány szóban visszatekintsünk a mögöttünk álló – és a koronavírus okán egyáltalán nem könnyű – évre. Mi az, amit a számos fejlemény közül a legnagyobb eredményként értékelsz és mi az, ami a legkomolyabb kihívásnak bizonyult 5780-ban számodra, illetve a közösség számára?

– A zsidó hagyományban nemcsak Ros hásáná, hanem már az azt megelőző Elul hónap, illetve az újévet követő 10, ún. bűnbánó nap is a számvetés időszaka. Ilyenkor fontos letárt készíteni, mindenekelőtt a személyes dolgainkat illetően, de közösségi szinten ugyanígy, akár nemzetközi kitekintésben is. Sok rétege van a kérdésnek, de az biztos, hogy az elmúlt évben mindannyiunk életét elsősorban a koronavírus határozta meg. Tulajdonképpen ez az első olyan alkalom, amikor a világ csaknem teljes lakosságát, az emberiség egészét ennyire közvetlenül érinti, a mindennapjait ilyen szinten meghatározza valami. A másik oldalról nekünk, zsidóknak komoly tapasztalatunk van abban, hogy egy új kihívással találkozva miként tudunk úgy alkalmazkodni, hogy az előállt helyzetet olyan próbatételnek tekintjük, ami által meg is lehet erősödni. Sajnos minden ilyen kihívás, minden ilyen próbatétel áldozatokkal is jár, az életek elvesztésén túl változatos személyes és közösségi szintű veszteségekkel, de szerintem elmondható, hogy a világ zsidósága összességében nem vizsgázott rosszul. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni, hogy a koronavírusról függetlenül ebben az időszakban Izrael békét kötött két arab állammal is. Olyan államokkal,

NÉVJEGY

KÖVES SLOMÓ

- SZÜLETETT: 1979
- FOGLALKOZÁSA: vezető rabbi, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség
- CSALÁD: házas, öt gyermek édesapja.

amelyek Izrael létét sem ismerték el, és ahol a zsidó állam nem szerepelt az iskolai térképeken. Alig pár nap elteltével pedig már állandó repülőjárat van az egyezményt megkötő felek között.

Ha Magyarországra evezünk, szerintem bátran kijelenthetjük, hogy a közösség a nehézségek dacára nem valamiféle fölösleges és önmagáról az első adandó alkalommal levetendő dologként tekintett a zsidó közösségi, vallási életre, az oktatásra. Épp ellenkezőleg: stabil alapként számolt ezekkel, amelyekből kiindulva még egy ilyen különleges és nehéz helyzetben is képesek lehetünk kialakítani azokat a módokat, amelyeket

követve magát a közösségi és vallási életet is folytatni tudjuk. Szerintem ezek pozitív fejlemények, amik miatt bizakodásra van okunk. Azután persze van egy személyes szintje is a számvetésnek, amelyet azonban mindenkinek magában kell rendeznie.

– Ha már itt tartunk, mondanál azért néhány szót a személyes tapasztalataidról is?

– Az életemben ez volt az egyetlen olyan időszak, amikor mind az öt gyermekem otthon volt huzamosabb ideig és a szokásosnál több időt tölthettem velük. Ez minden nehézség dacára nagyon sok tartalékot rejt és rengeteg pozitív oldala van.

– Idén lesz az Óbudai Zsinagóga megnyitásának 10 éves évfordulója. Engem ez személyesen is érint, ugyanis a feleségemmel 19 év után ott találkoztam először.

– Az első Ros hásánán, nem?

– Így van, idén tíz éve.

– Igen, ez szinte felfoghatatlan. Nem akarok patetikusan fogalmazni, de azért az tényleg nagy dolog, hogy 10 évvel ezelőtt, amikor az Óbudai Zsinagógát megnyitottuk, az, hogy egy új zsinagóga nyíljon Budapesten, elképzelhetetlen volt.

Az pedig, hogy az egy olyan zsinagóga legyen, amely 50 éve parlagon hever, még elképzelhetetlenebb. Ráadásul mindez a közösség összefogásával, saját erejéből valósulhatott meg. Akkoriban mindenholnanyasmiket lehetett hallani, hogy „kell az EMIH-nek mutatóba egy történelmi zsinagóga, mert az még nincs neki, de ez úgyis csak egy ki tudja, hányadik múzeum lesz, mert nincsenek zsidók, akik zsinagógába

akarnak járni”, lásd az üresen kongó zsinagógákat. Na most bárki bármit mond, a helyzet az, hogy az elmúlt 10 évben 4-5 zsinagógát is megnyitottunk, és ha valaki elmegy ezekbe a zsinagógákba, az óbudaiba, a Zsilipbe vagy a Várba például, akkor láthatja, hogy élettel teli közösségekről beszélünk.

Szerintem ez nagyon nagy dolog. Mintha a magyar zsidó hagyományra valami új épülne, valami olyasmi, ami sok mindenkit meg tud szólítani. Ezért én töretlenül azt gondolom, hogy ez a jó irány. Arra pedig különösen büszke vagyok, hogy a Budavári Zsinagógát nagyon nagy sikerrel vezető rabbi a saját tanítványunk, és számos ilyen tanítvány vár még arra valamelyik izraeli vagy amerikai rabbiiskolában, hogy hasonló zsinagógát vezethessen.

- Az újév kiváló alkalom arra is, hogy előre tekintsünk. Milyen terveket fontolgatsz, mik azok a feladatok, amelyekre az elkövetkezendő hónapokban még biztosan meghatározó koronavírus tudatában a leginkább koncentrálsz?

- A következő évek feladata az, hogy újabb és újabb közösségeket nyissunk. Konkrétan dolgozunk is egy-két olyan épületnek, zsinagógának a rehabilitációján, amelyek valamikor zsinagógák voltak és visszanyerhetnék szakrális mivoltukat. A már beharangozott Bocskai úti zsinagógán pedig az utolsó simítások zajlanak. Azt szeretnénk volna, hogy Ros házára megnyíljon, ám a járványügyi helyzetet látva ezt elvetettük, mert azt gondoltuk, hogy most szabadterem kell rendezni az imákat, ott viszont erre nincs lehetőség. Úgyhogy valószínűleg közvetlenül az ünnepek után nyithatja meg a kapuit.

- Nagyon jó ezt hallani. Ugyanakkor az EMIH-nek vannak más intézményei is: iskolák, idősotthon-hálózat, kóser ellátás. Várható ezekkel kapcsolatban valamilyen fejlemény a közeljövőben?

- Az oktatásra hagyományosan nagy hangsúlyt fektettünk, és ennek az általános iskola, illetve a gimnázium esetében, hála Istennek, már látjuk is a gyümölcsét. A Milton Egyetem fejlesztése viszont már egy sokkal

hosszabb távú és érzékenyebb feladat, hiszen egy alapvetően világi felsőoktatást nyújtó egyetemről van szó, ahol a hallgatók nagy része nem zsidó. Ez egy magánegyetem, amit az EMIH megvásárolt és amiből egy olyan modern intézményt szeretnénk létrehozni, amely egyszerre szolgálja ki a többségi társadalmat, miközben csatlakozási pontot is jelent a többségi társadalom fiataljai számára a zsidóság megismeréséhez és ad lehetőséget fiatal zsidóknak is arra, hogy a tanulmányaikat részben világi, részben vallási környezetben végezhessék.

Ehhez nagyon fontos volt az egyetem anyagi helyzetét stabilizálni, ami, úgy tűnik, sikerült is az elmúlt két évben. A következő fontos lépés, hogy a zsidó tanszéket, szakokat, a tantárgyak rendszerét felépítsük, és

ben. Nemcsak a tudását tekintve, hanem emberileg is nagyon különleges valaki, rendkívül megnyerő személyiség. Nagy reményeket fűzök a munkájához.

A koronavírusra visszatérve pedig azt szeretném hangsúlyozni, hogy még nem volt olyan válság, ami nem ért volna egyszer véget, és azt gondolom, hogy a járvány vége is belátható közelségben van már. Nekünk pedig arra kell készülnünk, hogy amíg a jelenlegi helyzet fennáll, addig ahhoz igazodva, ám amint a mostani állapot véget ér, újra teljes erővel a normál ügymenetben tudjuk folytatni azokat a dolgokat, amelyeket egyébként is csinálunk. A zsidó hagyomány úgy tartja, hogy minden lejtmenet tulajdonképpen egy újabb felemelkedést készít elő, illetve van egy jiddis mondás, amely szerint egy

nagy örömmel jelenthetem be, hogy sikerült megnyernünk egy egészen különleges filozófia professzort a célunknak, aki egyben rabbi is. Egy amerikai professzorról van szó, akinek Heidegger a kutatási területe, ami önmagában egy nagyon érdekes párosítás, hiszen Heidegger egy olyan filozófus volt, aki nem állt nagyon messze a Harmadik Birodalomtól. A professzor a családjával együtt a koronavírus-járvány kellős közepén érkezett meg Budapestre, és az ő feladata lesz felépíteni a judaisztika tanszéket az egyetemen. Egészen biztos vagyok benne, hogy nagyon sikeres lesz, hiszen ezelőtt hét éven keresztül hasonló munkát végzett a Lauder Business Schoolban, Bécs-

túzeset után általában meg szoktunk gazdagodni, úgyhogy én is ezt kívánom mindannyiunknak!

Az interjú eredetileg Megyeri A. Jonatán podcast műsorában hangzott el. Itt a közel egyórás műsor kivonatolt verziója olvasható.

A podcast egyfajta internetes műsorcsatorna, melyen hang- vagy hang és videó formátumban közölnek műsorokat. A csatornára feliratkozott fogyasztók élőben vagy automatikusan leülve offline követhetik figyelemmel. Megyeri A. Jonatán blogjához, a *Lekvár és Jamhez* kapcsolódó podcast műsor egyedülálló magyar nyelvű zsidó csatorna, mely röviddel indulása után már nagy népszerűsége tett szert.

AMERIKÁBÓL JÖTTEM, MESTERSÉGEM CÍMERE... ZSIDÓ FIATALOK

Garantálom, hogy minden gyerek élvezni fogja Tzemmy és Sophie Bassman – a legújabb küldött-család – által szervezett ifjúsági programokat, ugyanis az interjú alatt többször bebizonyították, hogy rátermettek a feladatra: vidámak, dinamikusak, kedvesek, nyitottak, szórakoztatóak és mindenkit arra biztatnak, hogy vegyék fel velük a kapcsolatot. TUNA JUDIT ÍRÁSA

– Amerikában is fiataloknak szerveztetek programokat, meséltek erről?

Tzemmy: Mind a ketten az Egyesült Államokban születtünk, én Chicagóban, Illinois Államban.

Sophie: Én pedig Charlotte városában, Észak-Karolinában. Bár tíz éve Philadelphiába költöztünk a szüleimmel, így ott folytattam a tanulmányaimat, közben tinédzserekkel foglalkoztam a „CTeen” szervezetben, ahol kamaszoknak szerveztünk programokat zsidóságról. Azon voltunk, hogy minél több zsidó fiatal ismerhesse meg egymást. Ezt a szervezetet „hoztuk” magunkkal Magyarországra is.

Tzemmy: Ebben is nagyon megegyezünk Sophie-val. Miután jesivatanulmányaimat befejeztem, egy zsidó iskolában, a Bader Hillel Gimnáziumban dolgoztam, zsidó programokat szerveztem az odajáró gyerekeknek.

– Hogyan kerültetek Magyarországra?

Sophie: Elkezdtük mérlegelni a lehetőségeinket, hogy hol szeretnénk élni és dolgozni a következő időben. Tzem-

my megemlítette, hogy az egyik európai fővárosában lenne egy lehetőség számunkra, de azt nem tudta megmondani, hogy melyik ország, melyik fővárosában lenne a székhelyünk. Először azt gondoltam, megőrültünk, hogy egy olyan helyre adjuk be a jelentkezésünket, ahol még nem jártunk, ráadásul egy, az Egyesült Államokon kívüli országba. Ugyanakkor tudva azt, hogy szeretünk a tizenévesekkel foglalkozni – ráadásul ez volt mindkettőnk álma is –, a lehetőségnek az izgalma felülírta az aggodalmainkat.

Tzemmy: Végül kiderült, hogy melyik európai városról van szó, és egyre izgatottabbak lettünk, már csak az okozott számunkra egy kisebb stresszt, hogy hogyan fogjuk ezt elmondani a családuknak, ha valóban elköltözünk egy másik földrészre. Interjúk, telefonhívások és még sok minden más után, végül minket választottak ki, hogy csatlakozzunk a budapesti rabbik és rebbecenek csapatához. Minden nap áldottnak érezzük magunkat, hogy itt lehetünk és izgatottan várjuk, hogy mit hoz a CTTeen HU-nak.

– Hol lesz a bázisa a CTTeen-nek Budapesten és hogy lehet csatlakozni?

Tzemmy: A Maimonidész Gimnáziumban fogunk dolgozni mind a ketten, zsidó fiataloknak fogunk programokat szervezni. Célunk egy olyan helyi szervezet létrehozása, amelyhez magyarországi zsidó fiatalok tudnak

csatlakozni, ahol jól érzik magukat és közben mindent megtudhatnak a zsidóságról, illetve lelki támaszt is kaphatnak. Gimnazisták nyelvén fogjuk a judaizmust tanítani, hagyományokról is fogunk mesélni, miközben jókat eszünk és szórakozunk.

Sophie: Ezt mi úgy hívjuk: FCF, ez egy angol mozaikszó, azt jelenti: „food, content, fun”, azaz étel, tartalom, szórakozás. Reméljük, hogy ezzel a három nagyon fontos szemponttal egy virágzó zsidó ifjúsági szervezetet indítunk útjára a CTeen keretein belül. Már a tanév elkezdése előtt elindítottuk a találkozókát, saját lakásunkban szerveztünk programokat az elmúlt pár hétben, és mindnek nagy sikere volt a fiatalok körében. Jó látni, milyen sokan érdeklődnek a programok iránt, és biztosak vagyunk benne, hogy ez a szám szépen lassan növekedni fog.

Tzemmy: Nagyon jó lehetőség volt ez a pár hét arra, hogy megismerjük egymást a diákokkal még a gimnázium megnyitása előtt, illetve, hogy a zsidóságról tanuljunk, például tfilint már raktunk és sokat beszélgettünk a közelgő ünnepekről is. Akit érdekel, hogy miket csinálunk vagy csatlakozni szeretne, kövessen minket Instagramon – CTeen Hungary néven vagyunk fent –, de a Facebookon is írhat nekünk üzenetet.

– Mi a legnagyobb változás, amit Magyarországra költözés hozott az életetekben?

Tzemmy: Amelyik intézményben eddig jártam Budapesten, mind magával ragadó volt. Elképesztő látni, ahogy ebben a nehéz, koronavírusos időszakban is mennyire odateszi magát mindenki a közösségért. Arról nem is beszélve, hogy nagyon kedvesek és befogadóak az emberek, ez jó érzéssel tölt el. Megnéztem az Óbudai Zsinagógát, a ZSILIP-et, a vári zsinagógát és a Maimonidész Gimnáziumot is. A város is nagyon tetszik, alig várom, hogy jobban megismerjem. A legnagyobb változás egyelőre egyértelműen a nyelv, de dolgozunk rajta mind a ketten, és pár nagyon fontos szót már meg is tanultunk, például: szénsavas víz – nevetnek fel mind a ketten.

Sophie: Csodálatos a város, a többi shlich (küldöttcsalád), illetve azok is, akikkel eddig találkoztam, szeretek itt lenni. A Maimonidész egy jó atmoszférájú iskola, biztosan remekül fogjuk érezni itt magunkat a jövőben is.

– Volt bármilyen emlékezetes kalandban részetek, amióta itt vagytok?

Tzemmy: Nagyon vártuk a mádi gólyatábort, ahova a „maimonidészes gólyákkal” mentünk, hála Istennek jól sikerült az út: kicsit féltünk, hogy nehéz lesz a beilleszkedés a nyelvi akadályok miatt, illetve, mert nem ismertük a fiatalokat, plusz nehezítő tényezőként még ők sem ismerték egymást.

Így utólag visszagondolva, ennek semmilyen alapja nem volt, nagyon gyorsan összezsizsolódott a csapat: énekeltünk, játszottunk, jól szórakoztunk. Hihetetlenül

jó élmény volt mindkettőnk számára és, azt hiszem, az elsősöknek is.

Egy másik nagyon jó élményem az volt, mikor Glitsenstein rabbi, vagy ahogyan a legtöbben ismerik, „Glici”, elvitt minket egy Budapest-túrára. Este nyolckor indultunk, és éjfélkor ért véget a program. Lenyűgöző volt Budapestet éjszaka felfedezni, és a város zsidó történelme is nagyon érdekes. Úgyhogy, Glici, még egyszer köszönöm, hogy elvittél minket!

Sophie: Számomra minden nap egy kaland, amióta megérkeztünk. Legyen szó akár a vásárlásról, akár az iskoláról. Utóbbi a rengeteg szórakozás mellett minden nap egy új tapasztalat is. Úgy vélem, ez az egész küldetés egy nagy kaland.

– Milyen célkitűzéssel érkeztetek? Milyen üzenetet szeretnétek átadni?

Tzemmy: Nagyon rossz periódusban vagyunk most a koronavírus miatt, rengetegen kényszerülnek elszakadni szeretteiktől vagy önkéntes izolációban élnek. Azonban mindenki tartsa szem előtt, hogy nincs egyedül: ez mindannyiunk számára embert próbáló, nehéz időszak. Nem találkozni a hozzánk közelállókkal, barátokkal,

CTEEN

A CTeen egy világszervezet, amely az Amerikai Egyesült Államok tagállamaiban és további 41 országban van jelen, komoly szerepet vállalva a zsidó fiatalok életében. Folyamatosan terjeszkednek, idén végre Magyarországon is megvetették lábukat az új küldöttcsalád közreműködésével. Célja, egy olyan környezet biztosítása zsidó tinédzserek számára, amely egyesíti a szórakozást, barátságot, humanitárius segítségnyújtást, a micvák betartását és a tóratanulást. A lubavicsi Rebbe által ihletett tanulási forma szerint erősíti a fiatalokban, hogy merjék megvalósítani önmagukat, miközben mélyreható ismeretséget kapnak Isten szeretetéről, zsidó identitásról és büszkeségről az út során.

A zsidó nép jövője akkor lesz ígéretes, ha a fiatalok már egészen fiatalon megismerkednek a vallással és meg is szeretik azt. Ezen dolgozik a CTeen csapata, globálisan.

igencsak nehéz, de minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni – én is és Sophie is –, hogy megkönnyítsük a fiatalok életének ezen szakaszát. Szívesen beszélgetünk mindenkivel, aki megkeres minket, akár személyesen, akár online, mi itt vagyunk. Pont azért jöttünk ide, hogy segítsük a közösséget, ez természetes számunkra és örömmel tesszük.

Sophie: Csak annyit tennék ahhoz hozzá, amit Tzemmy mondott, hogy Isten segítségével ez az örület hamarosan véget ér, és nagyon remélem, hogy mindenkit mosolyogni fogunk látni a programjainkon. Fontos, hogy a pozitív oldaláról közelítsük meg a dolgokat, ebben is szívesen segítünk.

Nincs szebb madár, mint a lúd...

LIBA A KÓSER KONYHÁBAN

Azt mondják, valaha a zsidók lakta negyedeket mindig kiolvasztott libazsír szaga lengte körül, hiszen ez volt az általánosan használt zsiradék, szemben a nem-zsidók által alkalmazott disznózsírral. Füstölt libamell, töltött libanyak, libatollal töltött párnák és mindenekelőtt a libazsír – a közép- és kelet-európai zsidó lét évszázados tartozékai. DÉNES ANNA ÍRÁSA

ASSZONYMUNKA

A libák felnevelése, hizlalása, feldolgozása, illetve a tollal és zsírral való kereskedelem többnyire az asszonyokra háruló feladat volt, és az élő állatot, csakúgy, mint legértékesebb részét, a foie gras-t, vagyis a libamájat ők exportálták például Német- vagy Oroszországba. A levesektől a különféle süteményekig mindenféle ételhez felhasználták a kiolvasztott zsírt, a smálcot. Jobban kedvelték, mint a csirke- vagy kacsazsírt, mivel a libának nemcsak több zsírja van, hanem alacsonyabb hőmérsékleten is olvad és az állaga is krémesebb, mint más zsíroké. Zsírban sült a liba bőréből készült griben, vagyis libatöpörtyű is. A XIX. században alkotó jiddis nyelvű író, Sólem Áléchem Libák című írásából tudjuk, hogy a Hanuka környékén kiolvasztott libazsír olyan értékes volt, hogy megérte elővenni miatta a peszáchi edényeket, és Peszáchra kóser libazsírt készíteni hónapokkal az ünnep előtt.

LIBA A KARPENTSEIN UTCÁBAN

Mielőtt a téma egyéb aspektusait megvizsgálánk, vessünk egy pillantást arra, hogyan használták fel a libát a háború előtti Pest egy zsidó otthonában. Spindler Éva így mesélt gyerekkori emlékeiről:

„Gyakran vettünk libát. A liba a legsokoldalúbb teremtmény. Be-mentünk a Lujza utcába a Spitzerhez. Először következett a külső szemrevételezés. A Spitzer Tibi [a Lujza utcai mészárszék mészárosa] elővette a libát. Anya megnézte mindegyiket, hogy melyiknek áll ki jól a hasa, melyikben van nagyobb máj. Amikor végre sikerült választani több libából, Tibi bácsi kibontotta, a fejét levágta, az aprólékat kiszedte, a májat kivette. Mindig lemérte külön a májat, és elmondta, hogy ingyen kaptuk a libát, merthogy a májnak az árából kitelt. Kivette a bélzsírt, hazavittük. Szétszedtük és kikóseroltuk. Majd kezdődött a feldolgozás.

Az aprólékat megtisztítottuk, több leves lett belőle. Télen néha kocsyonya, tehát kétféleképpen is lehetett használni. A bélzsírt kiolvasztották, belőle a főzéshez használtunk fel később. A hájból egy darab inaszt kivágtunk, a vastag részét, sóval, fokhagymával megszórtuk, fokhagymával megdörzsöltük, majd piros paprikát szórtunk rá. Amíg nem volt elektromos hűtőnk, a hűtőszekrény jéggel teli részébe raktuk. A maradék hájat és libabőrt sütésre feldaraboltuk, 10x10 centiméteres kockákra. A lábasa körülbelül kétujjnyi vízben egy hagymával feltettük főni. Amikor már pattogott, megnéztük, hogy megfelelő-e a minősége. Az utolsó percben hideg vízzel meg kell spriccelni, mert

Alois Schönn: Krakkói piac

attól lesz porhanyós. Utána a töpörtyűt szitára tettük, leszűrtük, és kinyomkodtuk belőle a maradék zsírt, aztán félretettük a hűtőbe. Majd a zsírt visszahűtöttük, a szűrt zsírt visszatettük a lábasa, és gyöngyözésig melegítettük. Ekkor beletettük a májat, a nagyságától függően 15-20 percig süttöttük. Majd kivettük a májat, tálra tettük, és rászűrtük a májzsírt. Az aprólék tisztítása után levest főztünk belőle. A nyakát megtöltöttük liszt, só, paprika és egy kis zsír keverékével, és a sóletbe tettük. Máskor zömlét, tojást és petrezselymet töltöttünk bele, de a sóletbe ezt a liszteset használtuk. A hátát megsüttöttük, a mellét megdaráltuk, és fasírt lett belőle. Ezen kívül vettünk még a libából nagyon sok füstölt libamellet és füstölt libacombot. Mindenki imádta. Majdnem minden héten vettünk libát.

Volt egy húszliteres, kívül kék, belül fehér, hatalmas zománcedény a spejzban, abba töltötték a zsírt. Ami többlet zsír volt, az ment a bődönbe. Betették a spejzba, és ott szépen megfagyott. A spejzban volt egy rúd, azon lógtak a füstölt libamellek, combok és szalámi és vacsorára levettük a rúdról, abból szeleteltünk... A háború előtt Rebenourzlnak hívták a szalámi- és kolbászgyárat, a Vilmos császár

úton volt a fő üzlet, de a Kazinczyban volt az üzem az egész házban. [Kazinczy utca 41., Rebenwurz Izidor és Salamon boltja]. Aztán összezsugorodott a Kazinczyban, a földszinten és a Kővári lett belőle.

A libacombokat sokszor betették a sóletbe. Ha sólet volt, akkor betették a sóletbe egy darab füstölt hússal együtt. És akkor ott van még a szárnya, meg a nyaka, a lába és a gyomra, az aprólék, azt betették a húslevesbe. A húsleveset ették péntek este, és a húst odaadták általában a leves mellé, vagy eltették, és megették másnap egy mártással: paradicsommártással, vagy főzelékkel. Finomak voltak ezek az ételek.”

FOTÓK: STEINER ZSÓFIA

LIBAHÍZLALÁS A KÖZÉPKORTÓL NAPJAINKIG

A történelem tanúsága szerint az askenázi zsidók már a középkorban is a libahizlalás mesterei voltak. Ez a szokás, melyet manapság számos országban, köztük Izraelben már törvény is tilt, igen komoly vitákat váltott ki a legnevesebb rabbik között arról, hogy a tömött liba tekinthető-e kósernek. A legtöbb döntéshozó amellet érvelt, hogy a tömött (jiddisül gestopft) liba nem kóser. A középkori tóramagyarázó, Rási (Szmó ben Jicchák rabbi, 1040–1105) például a *cáár báálj chájim* (állatoknak okozott szenvedés) tilalmára hivatkozva elítélte e gyakorlatot, a lengyelországi Remá (Mose Isserles rabbi, 1530–1572) rabbi azonban megengedőbb álláspontot képviselt e kérdésben.

A fő problémát az állatkínzás mellett az jelenti a libatöméssel kapcsolatban, hogy a művelet következtében sérül a madár nyelőcsőve, emiatt pedig nem-kóserre válik a húsa. Maga a liba kóser állat, ám húsa csak akkor lesz kóser, vagyis zsidók számára fogyasztható, ha arra képesített *sochet* (sakter) vágja le az előírásoknak megfelelően, aki bizonyos belső szervek megvizsgálása után

kósernek, fogyasztásra megengedettnek nyilvánítja az állatot. Amennyiben ez megtörtént, úgy természetesen a mája is kóser. A tömött liba nyelőcsővén azonban sokszor olyan sérülések vannak, melyek tréflivé, nem-kóserre teszik az állat húását, így természetesen a máját is.

Napjainkban a libatöméshez puhább eszközöket és táplálékot használnak, mint régebben, ezért nem kell aggódni a nyelőcső esetleges sérülései miatt. A pozsonyi Chátám Szofér (1762–1839) már 200 évvel ezelőtt is ezen az állásponton volt, hogy ha puha étellel, nem pedig egész kukoricaszemekkel folyik a tömés, akkor nem merül fel a sérült nyelőcsővel kapcsolatos probléma.

LIBASÜLT EGYSZERŰEN

Húsos, glutén- és tojásmentes

6 libacomb; 2 ek. étolaj (pl. napraforgó) vagy libazsír; 12 gerezd fokhagyma; só, bors, ízlés szerint; néhány friss rozmarinág; ¼ kk. szárított bazsalikom, valamint szárított kakukkfű

Egy széles, magas falú jénai tálát kizsírozunk. Bőrös felükkel lefelé belefektetjük a libacombokat, és alufóliával letakarva nagyjából 20 percen át sütjük 220 fokos sütőben. Ekkor kivesszük a tálát a sütőből, a combokat megfordítjuk, mindegyiket bevágjuk két helyen, és egy-egy gerezd fokhagymát tűzünk bele. Ízlés szerint sózzuk-borsozzuk, egyenletesen megszórjuk a zöldfűszerekkel, megtűzdeljük a rozmarinágakkal, és bőven meglocsolgatjuk a húsból időközben kisült, forró zsírral. Letakarva visszatesszük a sütőbe, és további egy-, egy és negyed órán át sütjük. Sütés közben néhányszor meglocsoljuk a húst a zsírral. Végül levesszük a tetejéről a fóliát, és néhány percen át grillezzük, míg a bőre kissé megpirul, majd forrón tálaljuk. Jól illik hozzá a párolt káposzta vagy a petrezselymes újbungonya is.

A húsból kisült zsírt leszűrve, jól zárható edényben tárolhatjuk, és felhasználhatjuk egyéb húsételek készítésénél, különleges ízt és karaktert adva általa az ételeknek.

Nobel-békedíj Trumpnak? MIÉRT IS NE?

Bár Izrael nem állt háborúban az Emírségekkel, ha az UAE meg Bahrein (és aztán, talán, a szaúdiak meg mások) baráti együttműködésben folytatják kapcsolataikat a zsidó állammal, az már a jelenben is stabilizáló faktor — egy-két generáción belül pedig gyökeresen átforgathatja a térség viszonyait, újratervezésre készítve a barát-ellenség felismerő szoftvereket. SERES LÁSZLÓ ÍRÁSA

Ha a bizottság az utóbbi idők „jó embereket tüntetünk ki a jó szándékaikért” elvet követi, akkor természetesen nem az amerikai elnököt, hanem az ismert svéd gimnazistát dobja meg a Nobel-békedíjjal, elismerésül azért, hogy a 17 éves lány egy egész generációt tanított meg az iskolából lógni a gleccserek és a kedvező időjárás megmaradásáért.

Tavasszal Greta Thunberg még joggal aggódhatott, hogy a világ lecserélte az ő apokalipsziséét egy másikra, valódi bnbak tűnőre, és bár mostanra ismét érdemes jobban odafigyelni a vírusra, azért a klímakatasztrófa PR-osai sem panaszkodhatnak, visszajött a sajtójuk, még ha meg is kell osztaniuk a figyelmet más társadalmi *gutmenschi*-ekkel, antirasszista gyűjtogatókkal, haladó szellemű fosztogatókkal, Covid-etatistákkal.

Szegény Alfred Nobel szándékával ez persze sehogy sem kvadrál („legyen az a személy, aki a legtöbbet vagy a legkimagaslóbban tette a nemzetek barátságáért, a fegyveres erők csökkentéséért vagy megszüntetéséért, vagy békekongresszusok tartásáért és előkészítéséért”), hiszen Greta ezekből a feltételekből nullát teljesített –

ellentétben a jelenlegi amerikai elnökkel, aki enyhén szólva megosztó személyiség ugyan, de hetek alatt megváltoztatta a teljes közel-keleti paradigmat, ahogy eddig ismertük.

A „jó embereket tüntetünk ki a jó szándékaikért” stratégia fénypontja természetesen 2009-ben volt, amikor az éppen 12 napja hivatalban lévő új amerikai elnököt jelölték Nobel-békedíjra. Barack Obama ez alatt az idő alatt értelemszerűen semmi jelentőset nem alkotott (ahogy azután se), mítingeket tartott, pár beszédet mondott, aláírt, bulizott, majd a díj átvétele után évekig egy elvek nélküli, megalkuvó és elgyávult külpolitikát követett.

Aki most azon szörnyülködik, hogyan juthatott bárkinek eszébe Donald Trumpot Nobel-békedíjra jelölni, az tartsa szem előtt Barack Obama példáját: a jó fellé-

NÉVJEGY

SERES LÁSZLÓ

- SZÜLETETT: 1963
- FOGLALKOZÁSA: újságíró, publicista, a Neokohn főszerkesztője
- CSALÁD: két gyermek apja

pésű, barátságos, de az amerikai értékek szeretetétől és minden önálló gondolattól megkímélt, teljesen alkalmatlan elnök azért kapta meg a rangos elismerést, mert Bush balsikerű iraki háborúja után időnként a békéről is beszélt („új klímát” teremtett), és azt kvázi megelőgezték neki.

Obamában a Nobel-bizottság és az akkori progresszió jó érzékkel látta meg a teljes, „békés” visszavonulás szándékát, a bocsánatkérést, amiért Amerika mert élni kivételezett helyzetével, politikai és kulturális dominanciájával, hiszen Obama (és a Nobel-bizottság és a világ haladó erői) szerint Amerika csupán egy a nemzetek közül, hogy jönnek ők ahhoz, hogy.

Obama kezdettől azon fáradozott, hogy verbálisan abba a politikai térbe navigálja vissza az Egyesült Államokat, ahová a progresszív, multilaterális erők szerint eleve való volt: a csak-egy-világ-hatalom-a-sok-közül zónába,

az oroszok, a kínaiak, az irániak és Bono mellé, ahol az ENSZ engedélye szükséges minden önvédelmi lépéshez; ahol nyíltan lehet érzékeltetni, hogy az izraeli-palesztin konfliktus a világ központi kérdése, és azon belül is a ciszjordániai zsidó telepek bővülése a világ legaggasztóbb emberi jogi problémája; ahol a szigorúan meghúzott „vörös vonal” (a szíriai elnök nehogy gázt használjon a saját lakossága ellen) átlépését kisebb belső vívódások után simán le lehet nyelni, átengedve a terepet Iránnak, Putyinnak, az ISIS-nek és a Júdeai Nemzeti Frontnak.

Trump ezzel szöges ellentétben valóban, ahogy norvég jelölője mondta, „többet tett a nemzetek közötti béke megteremtéséért, mint a többi békedíj-jelölt többsége.” Ezt így elsősre nehéz elhinni, az amerikai lapok többsége pl. nemigen hirdette fő helyen az elnök váratlan külpolitikai sikersorozatát. Pedig igaz. Hogy mitől fontos ez az egész? Trump három dolgot ért el (most nem számítva ide a szerbiai-koszovói áttörést):

- két arab állam rendezte kapcsolatait Izraellel, és öt-hat még követheti, megszűnt tehát a teljes Izrael-ellenes egységfront az arab világban, a zsidó állam kijött az izolációból, időt, barátokat és plusz forrásokat nyert;
- mindenki számára világossá vált, hogy nem a zsidó állam, hanem az iráni iszlamista vezetés a fő rizikófaktor a térségben, a szunnita országokat nem hogy nem zavarja a zsidó állam léte, de aktívan profitálnának is a vele való együttműködésekben;
- egyértelműen megüzente – és általa az érintett arab államok is –, hogy nem a „palesztin kérdés” a térség kulcsproblémája. Az Arab Liga már el is kezdett lehátrálni a témáról, a palesztin vezetésre és a Hamászra nőni fog a nyomás, hogy álljanak le a terrorral.

Az, hogy kiről beszélünk, számomra is teljesen világos. Az Egyesült Államok jelenlegi elnöke egy jelentős tahó. Modortalan, agresszív alak, akinek nehéz feledni előítéletes tweetjeit, nőgyűlölő beszólásait, Covid-ügyi válogatott ostobaságait. És mégis. A maga tahó módján Donald Trump nagyobb respektust szerzett a közel-keleti térség különböző oldalain, mint bármely elődje, mert ha nehezen is, de elvek és következetességek kezdenek látszani az alagút végén.

Az egyik ilyen elv például az, hogy Izrael – és a nyugati értékek – mellől nem hátrál ki. A nagykövetség Jeruzsálemba való átköltöztetése ki nem mondott üzenet

volt a palesztinoknak és az arab világ többi részének: aki Jeruzsálemet nem ismeri el, az lényegében Izraelt sem ismeri el, kész helyzet van. Lejárt a *denial* kora, volt rá sok évtizedük; aki mostantól bármit lépni akar, annak *ezt* a valóságot kell végre meglátnia és elfogadnia.

Az izraeli annektálás felfüggesztése olyan ár volt, amit Izrael minden további nélkül megfizethetett, hiszen leginkább szimbolikus lépésről lett volna szó, nem azonnali, húsbevigó nemzetbiztonságiról. Cserébe egy egész világot nyert, hiszen bár nem állt háborúban az Emírségekkel, ha az UAE meg Bahrein (és aztán, talán, a szaúdiak meg mások) a béke talaján, baráti együttműködésben folytatják kapcsolataikat a zsidó állammal, az már a jelenben is stabilizáló faktor,

egy-két generáción belül pedig gyökeresen átforgathatja a térség viszonyait, újratervezésre készítve a barát-ellenség felismerő szoftvereket.

Ami a palesztinokat illeti, a világ (incl. az EU) egyszer majd le fog jönni a kétállami tripról, ami csak arra jó, hogy a végtelenségig elhúzza a palesztin vezetés önáltatását, hazug áldozatiság-mítoszát. Az önmagukat a mai napig „menekülteknek” tekintő palesztinoknak jelen körülmények között *nem lesz* saját államuk, ezt azért érdemes leszögezni. És nem ezen kérdés rendezése a közel-keleti béke előfeltétele.

Az önsorsrontó, évtizedek óta minden nagyvonalú ajánlatra nemet mondó palesztin politikai stratégia jelentős kudarc, problémahalmazuk már az arab világ jó részének is teher, ráadásul az iráni terjeszkedés fényében kb. hatodrangú kérdés. Izrael számára persze fontos nemzetbiztonsági kihívás a napi gázai rakétaterror, de arra politikai válaszok nincsenek. Sem az önálló állam ígérete, sem a gazdasági fejlesztésre szánt amerikai milliárdok, sem más nyugati észjárású „engedmény” nem hatásos.

Mindenki tudja, miért: mert a rakéták feladói számára maga Izrael a megszállt terület. Az önfelszámoláson kívül nincs, nem létezhet olyan lépése a zsidó államnak, amit elfogadnának.

Trump a maga fura reálpolitikai módján új realitást hozott létre a Közel-Keleten. Nem ez, hanem a Covid és a gazdaság fogja eldönteni az amerikai választásokat, de a térség, és így a világ biztonságpolitikája szempontjából egészen biztos új idők jönnek. Úgyhogy ha nagyon nincs kinek adni azt a Nobel-díjat, nyugodtan adják neki.

A cikk eredetileg megjelent a neokohn internetes portálon

Miért sántított Noé?

DÉNES ANNA MESÉJE

Noách, akit magyarul Noénak hívnak, réges-régen élt a földön. Abban az időben az emberek gonoszak voltak: loptak, csaltak, hazudtak, bántották egymást, és abban lelték legnagyobb örömüket, ha fájdalmat és szomorúságot okozhattak másoknak. Csak Noé volt jó ember. Látta ezt Isten, és azt mondta: „Ha az emberek nem javulnak meg, elpusztítom az egész földet. Csak Noét és családját hagyom életben”. Megparancsolta hát Noénak, hogy építsen egy óriási hajót, hogy ő és családja megmenekülhessen az özönvíztől, amit Isten a földre bocsát. Azt is mondta neki, hogy hirdesse ki az emberek között, hogy Isten megharagudott rájuk, és hatalmas özönvízzel pusztítja el az egész földet, ha nem javulnak meg.

Noé szót fogadott, és kihirdette mindenfelé, hogy Isten szólt hozzá, és özönvizet bocsát a földre, ha az emberek nem javulnak meg. A gonoszok azonban csak kinevették őt, és nem hittek neki. Noé nekilátott, hogy megépítse a hajóját, éppen úgy, ahogyan az Örökkévaló parancsolta neki. Nem kevesebb, mint százhusz éven át építkezett, méricskél, szögelt, kalapált, míg végül, lassan-lassan elkészült a jármű. Nem igyekezett, mert napról napra arra várt, hogy az emberek belátják, hogy rossz úton járnak, megtérnek, és Isten mégsem pusztítja el a földet. Ahányszor valaki arra járt, és megkérdezte, min dolgozik, mindig elmondta: „Hajót építék, mert Isten özönvízzel pusztítja el a földet, ha nem javultok meg. De még nem késő! Térjete jó útra, legyetek jó emberek, és akkor nem küld Isten özönvizet a földre”. Az emberek azonban csak kinevették, kigúnyolták Noét, de nem hallgattak rá.

Hatalmas, fából készült alkotmány volt Noé hajója. Szögletes minden oldalról, szurok borította kívülről, hogy védje a víztől, az ablaka pedig a tetején volt, ahogy Isten parancsolta Noénak. Három szintje volt, egy az emberek, egy az állatok és egy az élelem és a víz számára. Végül elkövetkezett az a nap, amikor már minden szög a helyén volt, és az emberek még mindig nem hallgattak Noéra, még mindig gonosz módon viselkedtek, és nem követték Isten parancsait. Ezért az Örökkévaló azt mondta Noénak: „Menj be a hajóba, te és a feleséged,

a három fiad és az ő feleségeik. Vigyetek magatokkal minden állatfajtából kettőt, egy hímeket és egy nőstényt, élelmet és vizet. A tiszta állatokból, mint a bárány vagy a galamb, ne kettőt, hanem hetet vigyetek a hajóra.”

Így is történt. Noé családjával és az állatokkal felszállt a hajóra, bezárta az ablakot, és esni kezdett az eső. Először csak kis cseppekben szemerkélt, azután nagyobb cseppekben esett, végül hatalmas cseppekben ömlött és zuhogott napokon és éjszakákon át, negyven teljes napon keresztül. Mire elállt az eső, az egész földet víz borította, és nem maradt más életben, csak Noé és családja, meg a hajón megmenekült állatok.

Noé nagyon elfoglalt volt a hajóban, mert egész nap az állatokat látta el. Minden állatnak a maga idejében kellett enni adnia. Egyszer megtörtént, hogy a megszozott időnél egy kicsit később ért az oroszlánhoz, és az éhes vadállat megharapta őt. Attól fogva Noé sántított. Az állatokat nekik való táplálékkal kellett ellátnia. Ez nem is okozott gondot mindaddig, amíg el nem ért a kaméleonhoz. Noé nem tudta, mit eszik a kaméleon, az pedig igen morcos volt, mert éhezett. Egy napon azonban Noé egy gránátalmát nyitott fel, melyből egy apró kukac esett ki. A kaméleon villámgyorsan odaugrott, és bekapta a kártevőt. Így tudta meg Noé, hogy mit kell a kaméleonnak enni adnia.

A hajó még 150 napig úszott a vízen, míg végre megfeneklett az Ararát nevű hegy csúcsán. Ekkor Noé kiküldte a hollót, hogy nézzen körül, de az hamarosan visszatért, még mindig víz borította, nem volt hol leszállnia. Ekkor Noé kiküldte a galambot, de ugyanígy járt. Amikor másodszor is kiküldte a galambot, az egy olajággal a csőrében tért vissza. Ebből tudta Noé, hogy már annyira lepadt a víz, hogy itt-ott kibukkant a szárazföld is, és növények nőnek rajta. Amikor harmadszor is kiküldte a galambot, és az többé nem tért vissza, Noé tudta, hogy már annyira lepadt a víz, hogy a galamb fészket tudott rakni valahol. Ekkor kiszálltak a hajóból, Isten pedig szivárványt tett az égre annak jeleként, hogy többé nem pusztítja el özönvízzel a világot. Az állatok szétseledetek és újból benépesítették a világot.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A fenyőleves marketingcélú hozzáféréhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyükkel hozzájárultak.

Facebook Tanház

Virtuális Bét Midrás

Minden nap a Zsido.com Facebook oldalán

Emih

MEGJELENT

a Szájrol – szájra című jiddis-magyar szógyűjtemény hasonmás kiadása

Több ezer címszó
közel száz oldalon.

A könyvről Oberlander Baruch rabbival
beszélgetünk az Egység következő számában.

Ára: 1490 forint

Rendelés és információ: posta@zsido.com

